

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Barns delaktighet i barnavårdsutredningar

Hur tillämpning av barns delaktighet iscensätter handlingsutrymme.

Karin Ihse

Petronella Östberg

Kandidatuppsats (SOPA 63)

VT 2022

Antal ord: 14 522

Handledare: Henriette Frees Esholdt

Abstract

Author(s): Karin Ihse & Petronella Östberg

Title: *In what way are children made involved in child care investigations? A qualitative interview study on children's participation in child care investigations from the perspective of social workers.* [Translated title]

Supervisor: Henriette Frees Esholdt

Assessor: Teres Hjärpe

According to Swedish law the child must be involved in issues concerning the child, which means that during a child care investigation, the child's perspective must be obtained. The aim of this study was to explore how social workers relate to and apply laws on children's right to participation in child care investigations depending on age, maturity and function ability. The method used in this study was qualitative, semi structured interviews with seven different social workers who currently or recently worked with childcare investigations. The social workers were active in six different municipalities in south of Sweden. To analyze our findings three theories were used. We applied Amartya Sen's capability approach, Michael Lipsky's theory of street-level bureaucracy, and Harry Shier's theory regarding children's participation. The capability approach and the theory regarding children's participation were used to enlighten the importance of autonomy and its effect on children's well-being, and the theory of street-level bureaucracy were used to illustrate the social workers role in children's participation in childcare investigations. The result of the study showed that there are different ways to involve the child which are talking to the child, obtaining information from people close to the child, observing the child and providing the child with information. Regarding maturity some social workers said that there are guidelines but others argued that there are not. In the matter of adaptation in childcare investigation all interviewed social workers agreed on the importance of adaptation by age, maturity, functional ability and situation. According to the empirical material it appears that there are guidelines for what should be done, but no clear guidelines on how it should be accomplished.

Key words: the perspective of the child, children's participation, child care investigation, UN Convention on the Right of the Child, scope of action.

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1. Syfte & frågeställning	5
1.2. Arbetsfördelning	5
2. Bakgrund	6
3. Kunskapsläge	9
3.1. Begreppsdefinition av barns perspektiv och barnperspektiv	9
3.2. Tidigare forskning om barns delaktighet i barnavårdsutredningar	10
4. Teori	14
4.1. Amartya Sen: Kapabilitet	14
4.2. Harry Shier: Barns delaktighet	16
4.3. Michael Lipsky: Gräsrotsbyråkrati	18
5. Metod	20
5.1. Metodologiska överväganden	20
5.2. Urval och kontakt med respondenter	21
5.3. Genomförande	23
5.4. Bearbetning och analys	24
5.5. Etiska överväganden	24
5.6. Metodens tillförlitlighet	25
6. Resultat och analys	27
6.1. Barn görs delaktiga på olika sätt	27
6.2. Variation i bedömningen av mognad	31
6.3. Anpassningar ska göras, men hur?	35
7. Avslutande diskussion	41
Referenser	44
Bilagor	47
Bilaga 1	47
Bilaga 2	48

1. Inledning

En grundläggande rättighet för barn är att få växa upp i en trygg miljö med omsorgspersoner som förser barnet med en säker och trygg uppväxt (Socialstyrelsen 2016, s. 3). När omsorgen och tryggheten brister är det samhällets skyldighet att agera för att skydda och stödja barnet. Den myndighet som har det yttersta ansvaret för att bistå barnet är socialnämnden (ibid.). När en utredning initieras finns diverse riktlinjer socialtjänsten ska förhålla sig till. Riktlinjerna är lagstadgade och inbegriper skyldigheter socialtjänsten har gentemot barnet och vårdnadshavarna. Bland annat ska ett barn som är föremål för en utredning ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet enligt 11 kap 10 § SoL (Socialstyrelsen 2016, s. 90). Begreppet *barn* definieras som en människa i åldern 0-18 år enligt 1 kap 2 § SoL (Socialstyrelsen 2016). Även Barnkonventionen, som är FN:s konvention för barns rättigheter, använder definitionen (Unicef, 2022).

Barnkonventionen inkorporerades i svensk lag i januari år 2020 och är ett rättsligt bindande internationellt avtal som fastslår att barn är individer med egna rättigheter och inte föräldrars eller andra vuxnas ägodelar (Unicef, 2022). I konventionen finns 54 artiklar som alla är likvärdiga och tillsammans utgör en helhet. Det finns dock fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas när det handlar om frågor som rör barn. Dessa är artikel 2 *Alla barn har samma rättigheter och lika värde*, artikel 3 *Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn*, artikel 6 *Alla barn har rätt till liv och utveckling*, samt artikel 12 *Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad* (ibid.). Inkorporeringen av barnkonventionen i svensk lag har dock problematiserats. Larsson och Hultman (2019) undersöker hur inkorporeringen av Barnkonventionen kan påverka det praktiska sociala arbetet och kommer fram till att barns rätt till delaktighet enligt barnkonventionen av lagtekniska skäl inte fullt ut kan tillämpas av myndigheter och domstolar då olika lagar ställs emot varandra.

När betydelsen av barnets åsikt ska vägas i beslutsfattanden bör hänsyn tas till barnets ålder och mognad, vilket kräver att det inom socialnämnden finns kunskap om barns behov, förmågor och utveckling. Det finns ingen specifik åldersgräns för att barnets delaktighet ska ha betydelse i beslutsfattandet, utan det är en bedömning som görs i varje enskilt fall då barns förmågor och reaktioner kan variera oberoende av ålder. Barnets mognad handlar om huruvida barnet har förmåga att bedöma och förstå de konsekvenser som medföljer i frågan som utreds (Socialstyrelsen 2016, s. 28). I en undersökning av Hultman, Höjer och Larsson

(2019) framkommer att bedömningen av barns mognad inte följer några konkreta och absoluta kriterier. Vidare finns det delade meningar kring huruvida barn bör göras delaktiga i förhållande till mognad (ibid.).

Barnet har rätt att ta del av information gällande sin situation, vad som försiggår och planeras gällande barnet. Det är socialnämnden som är skyldig att se till att barnet får denna information. Det är av yttersta vikt att reda ut huruvida barnet kunnat ta emot, bearbeta och förstå den information som delges, samt att informationen delges vid upprepade tillfällen under handläggningsprocessen. För att informationen ska ges på ett lämpligt sätt bör informanten ha en god mentaliseringsförmåga för att förstå barnets situation och anpassa formuleringar därefter (Socialstyrelsen 2016, s. 28). För att kunna inhämta barnets perspektiv och åsikter i den aktuella frågan som utreds är det viktigt att barnet känner sig tryggt i samtalsmiljön och att de metoder som används är anpassade till de förutsättningar barnet har (ibid.).

Socialnämnden har det yttersta ansvaret för att bistå barn i behov av skydd och det är socialsekreterarna som utför arbetet delegerat från socialnämnden (Socialstyrelsen 2016, s. 13). Enligt Michael Lipskys (1980) teori om gräsrotsbyråkrati är således socialsekreterarna gräsrotsbyråkrater vilket innebär att socialsekreteraren representerar socialnämnden i mötet med individen. Med gräsrotsbyråkrati medföljer handlingsutrymme vilket är socialsekreterarnas möjlighet att agera självständigt inom organisationens ramar (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 16f).

Enligt svensk lag ska barnet vara delaktigt i frågor som rör barnet vilket innebär att under en barnavårdsutredning ska barnets perspektiv inhämtas. Inhämtande av perspektivet kan göras genom samtal med barnet eller samtal med andra personer i barnets liv såsom förskolepedagoger och släktingar. Studien riktar fokus på hur socialsekreterare går till väga för att inhämta ett barns åsikt, samt hur socialsekreterare bedömer barnets förmåga att uttrycka sin åsikt och ta till sig information i förhållande till barnets ålder, mognad och funktionsförmåga. Vår studies fokus är av intresse då vi anser att det är väsentligt att ta reda på hur socialsekreterare faktiskt gör bedömningar då olika lagar, riktlinjer och kriterier tidigare har problematiserats. Vi är intresserade av huruvida det finns tydliga riktlinjer för hur bedömningar bör göras och om de tydligt presenteras för varje socialsekreterare, eller om de är upp till den enskilda socialsekreteraren att göra en sådan bedömning utefter dennes handlingsutrymme. Om det i barnavårdsutredningar görs särskilda anpassningar efter ett

barns ålder, mognad och funktionsförmåga är vi intresserade av vilken typ av anpassningar det är och på vilket sätt de görs.

Problematiken ligger i hur lagar appliceras i det praktiska arbetet om det inte finns tydliga riktlinjer. Om det är det upp till varje socialsekreterare och dennes handlingsutrymme att tolka lagar och riktlinjer om barns delaktighet kan det leda till olika tillvägagångssätt och bedömningar.

1.1. Syfte & frågeställning

Studiens syfte är: *att undersöka hur socialsekreterare i praktiken förhåller sig till och applicerar lagar om barns rätt till delaktighet i barnavårdsutredningar med hänsyn till ålder, mognad och funktionsförmåga.*

För att studera det valda området har tre frågeställningar formulerats vilka lyder:

1. Hur gör socialsekreterare barn delaktiga i barnavårdsutredningar?
2. Hur går socialsekreterare tillväga vid bedömningen av ett barns mognad?
3. Hur anpassar socialsekreterare utredningar efter barns mognad och funktionsförmåga för att göra barnet delaktigt?

1.2. Arbetsfördelning

Majoriteten av uppsatsen har producerats gemensamt. Det finns dock tillfällen då vi fördelade arbetet emellan oss. Vi ledde i några intervjuer var men båda var närvarande vid samtliga intervjuer då den som inte ledde intervjun förde anteckningar. Vi delade även upp transkribering och kodning mellan oss så att vi bearbetade hälften av intervjuerna var men tematisering gjordes gemensamt.

2. Bakgrund

En barnavårdsutredning initieras när en ansökan eller anmälan gällande ett barn inkommer till socialtjänsten där det görs en förstahandsbedömning kring barnets behov av skydd enligt 11 kap 1a § Socialtjänstlagen (2001:453), förkortat SoL (Socialstyrelsen 2016, s. 27). Den initiala skyddsbedömningen och beslut om att inleda utredning ska fattas inom 14 dagar enligt samma paragraf. Om beslut att inleda en utredning fattas, ska denna utföras skyndsamt enligt 11 kap 1 § SoL som anger att en utredning ska inledas utan dröjsmål. Utredningen ska enligt 11 kap 2 § SoL klarlägga om barnet är i behov av socialnämndens skydd eller stöd och ska slutföras inom fyra månader. Enligt 11 kap 10 § SoL har ett barn som fyllt 15 år rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden. Ett barn som är yngre får höras i domstol om barnet inte kan antas ta skada av det. Paragrafen innebär enligt förarbeten att barnet har rätt att uttrycka sina åsikter i angelägenheter som berör hen personligen. Vidare ska barnets inställning konstateras utan att barnet utsätts för svåra valsituationer. Barnet kan delge sina åsikter muntligt, skriftligt eller på annat sätt. Som tidigare nämnts tar artikel 12 i Barnkonventionen upp barns rätt till deltagande och medinflytande och konstaterar att alla barn har rätt att få uttrycka sina åsikter och få sin åsikt beaktad med hänsyn till barnets ålder och mognad (ibid.).

I de fall barnet inte vill eller kan delge sina åsikter behöver barnets perspektiv samlas in på andra sätt i den utsträckning det är möjligt. Insamlingen kan exempelvis ske genom inhämtning av information från närstående eller andra som företräder barnet. Om barnet tidigare varit i kontakt med socialnämnden och framfört åsikter vid det tillfället kan dessa inhämtas från dokumentationen och användas i det aktuella ärendet (Socialstyrelsen 2016, s. 28). För att inhämta barnets perspektiv får socialnämnden rådfråga sakkunniga, referenspersoner och i övrigt ta de kontakter som behövs för att kunna bedöma barnets behov av insatser (Socialstyrelsen 2016, s.95). Framkommer det enligt barnavårdsutredningen att barnet är i behov av insatser från socialtjänsten ska nämnden med stöd av SoL utreda om samtycke för insatser föreligger. Föreligger samtycke inte ska nämnden utreda om behov av tvångslagstiftningen lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, finns (Socialstyrelsen 2016).

Institutet för hälsa och välfärd (2021) anger att delaktighet och att vara delaktig syftar till att varje enskild individ har rätt till hälsa, utbildning, arbete, försörjning, bostad och sociala

relationer. Vidare betyder delaktighet att alla har möjlighet att delta i och påverka ärenden som rör dem själva (ibid.). I linje med delaktighet ligger självbestämmanderätt. Institutet för hälsa och välfärd (2022) förklarar att med självbestämmanderätt avses individens rätt att bestämma över sitt eget liv såväl som rätten att bestämma i frågor som gäller individen själv. Självbestämmanderätten innebär också rätt till likabehandling, personlig frihet och integritet. Vidare handlar självbestämmanderätten om huruvida personen har möjlighet att ha makt i frågor som gäller individen själv eller om en annan individ använder makten å personens vägnar (ibid.).

Vad gäller delaktighet inom socialvård är det väsentligt att primärt beakta klientens önskemål och åsikt för att respektera klientens självbestämmanderätt. Det ska vara möjligt för klienten att delta i och påverka planeringen och genomförandet av de insatser som fastslås. Det är av största vikt att respektera självbestämmanderätten hos barn och unga samt personer i behov av särskilt stöd. Trots att det är svårt att få fram klientens åsikt ska självbestämmanderätten respekteras. I de fall där det inte är möjligt att få fram klientens åsikt ska den inhämtas tillsammans med klientens närstående eller lagliga företrädare (Institutet för hälsa och välfärd 2021).

Ett sätt att göra barn delaktiga i barnavårdsutredningar är samtal. Vid samtal med barn finns det en rad riktlinjer som bör följas från handläggarens sida. Innan genomförandet av samtal med barn under 15 år görs en skadebedömning. I detta läge bedöms huruvida barnet ställs i svår lojalitetskonflikt i förhållande till föräldrarna om samtal genomförs. Om en svår lojalitetskonflikt förekommer bör samtalet inte genomföras. Barnet har rätt att delta i samtal men har inga skyldigheter och får aldrig pressas till att ge sina synpunkter. För att se till barnets bästa ska socialtjänsten i så stor utsträckning som möjligt eftersträva samtycke och samarbete med vårdnadshavarna att genomföra samtal med barnet då frivillig medverkan är önskvärd (Socialstyrelsen 2016, s. 92f).

Vid samtal där särskilda behov förekommer hos barnen krävs det att handläggaren har god erfarenhet och kunskap inom området. Barnen bör erbjudas stöd som är anpassat till deras behov i samband med samtal (Socialstyrelsen 2016, s. 91). Alla barn, oavsett behov, har rätt att ta med sig någon vid samtal vilket socialnämnden bör informera om. Om det aktuella barnet bedöms ha uppnått sådan ålder och mognad att barnet självt kan avgöra om hen vill prata med socialtjänsten finns inga hinder för att samtal genomförs, dock bör vårdnadshavare informeras innan (Socialstyrelsen 2016, s. 94).

Kunskapsguiden (2018), faktagranskad av Socialstyrelsen, redogör för hur en socialsekreterare bör agera i samtal med barn generellt. En viktig del av samtal med barn är tålamod och att ge barnet utrymme att fundera. Samtidigt är det viktigt att handläggaren är uppmärksam på hur tystnad tas emot av barnet då det ibland kan skapa en otrygg och pressande samtalsmiljö. Vidare bör frågor som ställs under samtalet vara öppna med direkta uppmaningar då det leder till opåverkade och innehållsrika svar. I de fall där det misstänks att barnet riskerar att fara illa genom övergrepp eller våld kan dock ledande frågor vara nödvändiga (Kunskapsguiden 2018). Genom att upprepa och återge barnets egna ord ges barnet möjlighet att följa och samla sina tankar och känslor kring ämnet. Det kan vara en lättnad för barnet att lyssna på den vuxnes reflektioner istället för att ge svar på frågor. För att stödja barnet i samtalet bör en bekräfta barnet genom stödjande impulser som inte påverkar barnets berättelse. Ett annat sätt att stödja barnet i samtalet är att verbalisera barnets ickeverbala kommunikation (ibid.).

Sveriges Kommuner och Regioner (2021), förkortat SKR, har gjort en sammanställning av de verktyg och metoder som finns tillgängliga för användning vid barnsamtal. De menar att socialtjänstens samtal ska vara anpassade efter funktionsförmåga, ålder och mognad för att alla barn ska komma till tals. Några metoder och verktyg som kan användas vid samtal är *samtalskort* för att prata om och uttrycka känslor för diverse situationer och ämnen. Exempel på samtalskort är *nallekort* vilka föreställer nallar som på olika sätt illustrerar känslor. Barnet får peka på den nalle som bäst beskriver hur de känner kring diverse situationer och ämnen. Vidare finns verktyget *pekprata* vilket är en kombination av tal och bild, samt *OmMej* som är ett digitalt verktyg vilket ämnar att bygga en bro mellan barnets verklighet och vuxnas vilja att hjälpa på rätt sätt, där barnet kan dela med sig av sin historia (ibid.).

3. Kunskapsläge

Innan det empiriska materialet samlades in har tidigare forskning för området studerats genom att diverse material inhämtats och bearbetats. Hemsidan LubSearch har använts under sökprocessen för att finna vetenskapliga artiklar. Vi har använt oss av artiklar som är peer reviewed för att säkerställa den vetenskapliga kvaliteten. Andra texter som har använts är handböcker och rapporter från Socialstyrelsen samt olika institutioners hemsidor. Sökord på både engelska och svenska har använts. Några exempel är barns rätt, barns perspektiv, barns delaktighet, delaktighet, barnvårdsutredning*, child investigation social work, children participation in investigations, barnkonventionen vårdnad* och child social work.

3.1. Begreppsdefinition av barns perspektiv och barnperspektiv

I en diskussion kring barns delaktighet är det väsentligt att redogöra för begreppen barns perspektiv och barnperspektiv. Dessa begrepp har olika innebörd men är båda relevanta för studien. Halldén (2003, s. 13) förtydligar i sin artikel att distinktionen mellan barnperspektiv och barns perspektiv handlar om att urskilja de som formulerar perspektiven och skapar kulturen. I en artikel av Johansson (2003) betonas det att barns perspektiv innebär “[...]‘det som visar sig för barnet’, barns erfarenheter, intentioner och uttryck för mening” (Johansson 2003, s.42). I en artikel av Bergnehr (2019, s. 53f) refererar författaren till Pramling Samuelsson, Sommer och Hundeide (2010) som i sin tur förklarar barnperspektiv som något skapat av vuxna. Vuxna ämnar skaffa sig en så korrekt uppfattning som möjligt för att förstå hur barn uppfattar och erfar världen (ibid.). Således skapas barnperspektiv av vuxna som agerar efter tolkningar och rekonstruktion av barns perspektiv. Barns perspektiv representerar barns egna uppfattningar, tolkningar och erfarenheter av sin omvärld. I barnperspektivet tar vuxna hjälp av sina tolkningar då de fattar beslut om vad som är bäst för barnet. Krocken uppstår således när en enligt barnperspektivet fattar beslut kring barnet som barnet självt inte tycker är det bästa. Ibland måste barns perspektiv underordna sig barnperspektivet, men strävan är att barns perspektiv ska bli synliggjort i största möjliga mån (Johansson 2003, 50f). Barnperspektiv och barns perspektiv är relevant för studien eftersom det i diskussionen kring barns delaktighet och barns bästa bör skiljas på om handlingar görs med utgångspunkt vad

barnet vill, känner och tänker eller om handlingar baseras på vad vuxna tänker sig veta om vad som är det bästa för barnet.

3.2. Tidigare forskning om barns delaktighet i barnavårdsutredningar

Som tidigare beskrivits finns lagstiftningar angående barns delaktighet vilket innebär att det är en skyldigheter från socialtjänsten sida att göra barn delaktiga i barnavårdsutredningar. Vid sökning efter tidigare forskning inom ämnet upptäckte vi att det finns studier om brister inom barnavårdsutredningar, samt att barn *ska* göras delaktiga och hur en teoretiskt kan gå tillväga för att förverkliga detta. I vissa fall finns det tydliga riktlinjer och i andra fall inte. Vad vi kan utläsa finns det dock få eller inga studier på *hur* socialsekreteraren arbetar utifrån dessa riktlinjer och skyldigheter.

I en artikel av Karlsson, Avby och Svendsen (2020) presenteras ett resultatstyrningssystem för att granska kvalitén på skriftliga analyser i barnavårdsutredningar. Författarna valde att undersöka barnavårdsutredningar då det framkom att det under 1990-talet fanns brister i form av att utredningar inte blev färdiga i tid och att barn inte gjordes delaktiga i tillräckligt stor utsträckning samt att barnets behov inte analyserades (ibid.).

Systemet som i artikeln används för att analysera barnavårdsutredningar kallas Quality Of The Analysis (QUAL) och syftar till att utvärdera modellen barns behov i centrum, BBIC. Metoden kan fungera som ett verktyg för att stimulera professionell utveckling, underlätta organisatoriskt lärande och förbättra utredningsarbetet. QUAL applicerades på 280 stycken barnavårdsutredningar för att granska huruvida socialsekreterare följer BBIC-modellen och faktiskt analyserar barnets behov. Undersökningen visade att barnavårdsutredningar summerades snarare än analyserade barnets behov. Författarna menar att resultatet kan användas för att synliggöra vilka aspekter av analysen av det utsatta barnets behov som kan förbättras (Karlsson, Avby & Svendsen 2020). Artikeln undersöker huruvida barns behov analyseras i tillräcklig utsträckning men tar inte hänsyn till barns delaktighet vilket skapar en kunskapslucka i forskningen. Resultatet av studien visar att det finns brister i analysen av barns behov vilket kan tyda på att även barns delaktighet i många fall blir lidande och risken finns att barnets perspektiv inte görs rättvisa i utredningen vilket gör artikeln relevant för vår undersökning.

Som tidigare nämnts inkorporerades Barnkonventionen i svensk lag år 2020. I en artikel av Larsson och Hultman (2019) redogörs på vilket sätt inkorporeringen av Barnkonventionen påverkar det sociala arbetet i praktiken. Artikeln visar att barns rätt till delaktighet enligt barnkonventionen av lagtekniska skäl inte fullt ut kan tillämpas av myndigheter och domstolar till följd av att olika lagar ställs emot varandra. Bland annat ställs barns bästa och barns rätt till delaktighet emot varandra eftersom att göra barnet delaktigt inte alltid är i linje med barnets bästa. Exempelvis riskerar ett barn som har stor delaktighet i en barnvårdsutredning att känna skuld gentemot föräldrar eller syskon. Barnet kan skuldbelägga sig själv om informationen barnet delger leder till att det måste flytta från mamma och pappa. Även föräldrarätten utgör ett hinder för barns rätt eftersom föräldrar enligt svensk lag har vissa rättigheter i förhållande till sina barn (ibid.). Bland annat har vårdnadshavare enligt 6 kap. 11 § FB rätt till och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Enligt 12 kap. 3 § OSL är huvudprincipen att relevanta uppgifter om barnets personliga angelägenheter ska lämnas till vårdnadshavaren då det är en förutsättning för att vårdnadshavaren ska kunna att kunna uppfylla sina skyldigheter (Socialstyrelsen, 2015, s. 45).

Vidare menar författarna att det krävs tydligare utformning på lagstiftningen och mer kunskap om innebörden av rätten samt tydliga mål och vilja att tillämpa barns rätt till delaktighet vad gäller sociala myndigheter och rättsväsende. Positivt med inkorporeringen av barnkonventionen menar författarna är att det sannolikt blir ett mer omfattande medialt och samhällsligt fokus och att det således banar väg för att utveckla lösningar (Larsson & Hultman 2019).

Hultman, Höjer och Larsson (2019) undersöker i en artikel hur socialarbetare, jurister, lekmän och domare ser på barns ålder och mognad i förhållande till deltagande i domstolsärenden. I undersökningen framkommer att samtliga aktörer inom barnskyddsärenden ser på och bedömer ålder och mognad olika, samt har olika syn på hur mycket barnet bör involveras. Socialarbetare tenderar att lägga större vikt vid att äldre barn ska få information angående den aktuella situationen samt att barnen förstår att de befinner sig i ett pågående barnskyddsärende. Socialarbetarens bedömning av barnets ålder och mognad kan även påverka hur de tolkar och ger tyngd åt barnets åsikter och önskningsar (ibid.).

Mognad är en aspekt som tycks vara viktig för alla aktörer i Hultman, Höjer och Larssons (2019) undersökning. Trots det finns det ingen konsensus bland aktörerna om hur mognaden påverkar barnets deltagande. Åsikter kring barns mognad i förhållande till deltaganden i ärenden varierar mellan att barn med laglig rätt inte alltid kan anses mogna, yngre barn kan anses tillräckligt mogna att delta trots att de inte har laglig rätt, samt att en mognadsbedömning bör göras för samtliga barn innan det avgörs om de är lämpliga att delta i ett ärende (Hultman, Höjer & Larsson 2019). För att bedöma ett barns mognad bör fysiska, kognitiva och socioemotionella aspekter och deras roll i barnets utveckling tas i beräkning. Det finns dock inga konkreta och absoluta kriterier att följa för att avgöra om ett barn besitter "tillräcklig mognad". Författarna menar att det kan vara en anledning till att respondenterna i undersökningen återkommande uttrycker vikten av barnets mognad och ålder men sällan klargör vad det är för kompetens de anser att barnet bör besitta för att anses "tillräckligt moget" (ibid.). Trots att ovanstående undersökning fokuserar på barns deltagande i rättsfall i domstol är vittnandet om otydliga kriterier och riktlinjer för bedömning av barns mognad aktuellt även i vår undersökning.

I en artikel av Höjer, Hultman och Larsson (2022) behandlar artikelförfattarna barns delaktighet i barnavårdsutredningar och diskuterar spänningen mellan barns rättighet att bestämma över sitt liv och vuxnas skyldighet att skydda barnet när det blir utsatt för fara eller har ett riskfyllt beteende. Vidare förklarar författarna att barns deltagande i barnavårdsutredningar, i både Sverige och andra länder, fortfarande inte återspeglar omfattningen av de rättigheter de ges genom lagar och riktlinjer. Chefer för barnskyddsmyndigheter har därför hävdats att om socialarbetare utbildas i eller introduceras till kommunikationsmetoder kommer det att ha en positiv inverkan på barns delaktighet (ibid).

Studien visar att socialsekreterare bedömer att deras kunskap om det rättsliga ramverket för barnskydd och administrativa regler är tillräcklig. Hur det kommer sig att barn inte är tillräckligt delaktiga trots att socialsekreterare anser att det har tillräcklig kunskap är något artikelförfattarna anser vara anmärkningsvärt. Författarna menar att i studien kan den mer omfattande frågan vara hur det kommer sig att socialarbetare tycks misslyckas med att kommunicera med barn trots den positiva inställningen (Höjer, Hultman & Larsson 2022).

Baserat på den ovanstående presenterade forskningen går det att konstatera att studier om barns delaktighet framförallt inriktas på lagar och riktlinjer om hur socialsekreterare bör göra

men inte hur det i praktiken fungerar att arbeta utifrån dessa lagar och riktlinjer. Vi anser att det finns en kunskapslucka gällande hur dessa lagar och riktlinjer faktiskt tillämpas av socialsekreterare och hur det fungerar i praktiken att göra dessa bedömningar. Hur går socialsekreterarna egentligen tillväga i praktiken för att göra barn delaktiga i barnavårdsutredningar, hur bedömer de ett barns mognad och hur anpassas utredningar efter barns mognad och funktionsförmåga?

4. Teori

Vi har valt att använda oss av Amartya Sens (1980, 2005) kapabilitetsteori, vilken benämns *capability approach* på engelska, som behandlar människors förutsättningar för att påverka och skapa det liv de önskar att leva. Vidare har vi valt att diskutera barns delaktighet ur ett teoretiskt perspektiv där vi presenterar Harry Shiers (2001) forskning där han utgår från Roger Harts (1992) modell *Delaktighetens steg*. Vi använder även Michael Lipskys (1980) teori om gräsrotsbyråkrater med fokus på handlingsutrymme. I analysen kommer teorierna användas på två olika sätt där kapabilitetsteorin (Sen 1980, 2005) och teorin om barns delaktighet (Shier 2001) användas normativt som en måttstock på delaktighet medan teorin om gräsrotsbyråkrati (Lipsky 1980) används för att förstå och analysera socialsekreterarens verklighet.

Kapabilitetsteorin är en relevant teori för undersökningen då fokus ligger på mänskligt välbefinnande vilket i sin tur bygger på delaktighet. Teori om barns delaktighet är relevant eftersom det är just barns delaktighet som undersöks i studien. När barn görs delaktiga innebär det att de får möjlighet att påverka sitt liv, det vill säga att ha en viss mån av självbestämmande, vilket enligt teorierna är av stor vikt. Begreppet delaktighet genomsyrar hela studien och är även en byggsten inom kapabilitetsteorin vilket gör att båda teorierna naturligt används genom hela analysen då de hänger ihop. Gräsrotsbyråkrati och handlingsutrymme är relevant för studien då det är ur socialsekreterares perspektiv som empirin inhämtas. Hur socialsekreteraren tolkar och applicerar riktlinjer och lagar är sammankopplat med dennes handlingsutrymme. Därför kommer även teorin om gräsrotsbyråkrati användas i samtliga delar av analysen. Teorierna används för att analysera empirin och besvara de tre frågeställningarna som behandlas i olika delar i avsnittet för resultat och analys. Teorierna är relevanta då de behandlar de centrala begreppen för samtliga frågeställningar. De centrala begreppen för undersökningen och frågeställningarna är välbefinnande, självbestämmande, barns delaktighet och handlingsutrymme.

4.1. Amartya Sen: Kapabilitet

Kapabilitetsteori är en teori som bland annat används för att utvärdera människors välbefinnande i aspekter som fattigdom, ojämlikhet, individuellt välbefinnande och genomsnittligt välbefinnande i en grupp. Vidare används teorin som ett verktyg för

utvärdering och utformning av politik och välfärdssamhället (Robeyns 2005, s. 94). De två huvudbegreppen inom teorin är *functions* vilket vi valt att översätta till funktioner, och *capabilities* vilket vi valt att översätta till förmågor (Babic, Graf & Castro 2010, s. 410).

Kapabilitetsteorin utvecklades av Amartya Sen (1980, 2005) som menar att vi bör utvärdera ovanstående aspekter med fokus på människors möjligheter och deras livskvalitet genom att ta bort de hinder som hämmar deras frihet att leva det liv de värdesätter (Robeyns 2005, s. 94f). Teorin används för att utvärdera bestämmelser, riktlinjer och policys utifrån hur de påverkar människors förmågor och täcker alla dimensioner av mänskligt välmående. Inom teorin betraktas utveckling, välbefinnande och rättvisa på ett heltäckande och integrerat sätt, och fokus riktas mot sambanden mellan materiellt, psykiskt och socialt välbefinnande (Robeyns 2005, 95f).

Sen (1980, 2005) menar att välbefinnande, rättvisa och utveckling bör förstås som människors förmåga att fungera, det vill säga deras möjligheter att aktualisera och engagera sig i handlingar och aktiviteter som möjliggör att de kan vara vem de vill vara. Sen (1980, 2005) benämner detta som *funktioner* vilka utgör ett värdefullt liv. Funktionerna skapar tillsammans *förmågor* att göra fria val för att leva det liv en vill och uppnå självbestämmande (Robeyns 2005, s. 95). Babic, Graf och Castro (2010, s. 410) förklarar att funktioner är det en person kan göra eller vara baserat på dennes materiella tillgångar. Förmågor beskrivs som olika kombinationer av funktionerna som en person kan uppnå och reflekterar den frihet personen har att leva sitt liv som denne önskar (ibid.). Begreppet förmåga är tänkt att fånga det faktum att en person kan göra något om hen vill, inte att hen faktiskt gör eller inte gör det (Robeyns 2017, s. 39)

Sen (2005) tar upp ett exempel i en artikel och menar att en människa kan ha funktionerna att göra en adekvat bedömning av de alternativ som finns för att sedan få förmågan att göra ett fritt val. När någon går in och bestämmer åt en person försvinner förmågan till det fria valet. Går det som bestäms emot det personen själv hade valt om hen haft frihet att välja hade den kränkningen av frihet synt på ett tydligt sätt. Om det som bestäms går i linje med vad personen själv hade valt men hen inte heller har möjlighet att välja något annat, försvinner fortfarande det fria valet. Det är alltså en förklädd kränkning av personens frihet (Sen 2005, s. 152ff).

Robeyns (2005, s. 95) drar i sin artikel slutsatsen att kapabilitetsteorin bygger på en liberal filosofisk tradition som värdesätter individuell frihet. Sammantaget menar Robeyns (2005, s.

111) att kapabilitetsteorins kännetecken är dess fokus på flerdimensionella aspekter av välbefinnande och dess tvärvetenskapliga karaktär och används som en ram i analyser för forskning inom bland annat utveckling, rättvisa och socialpolitik.

4.2. Harry Shier: Barns delaktighet

Kapabilitetsteorin handlar om det mänskliga välbefinnandet och en faktor för att uppnå detta är att få vara delaktig i beslut gällande sitt eget liv. Barn besitter rättigheten att vara delaktiga i beslut som rör barn själva (Kunskapsguiden 2020). Det är viktigt för barn att få sina rättigheter respekterade. Att barn får vara delaktiga främjar även barnens hälsa. För barn som har mycket och många olika kontakter med personal från olika verksamheter är delaktighet särskilt viktigt. När barn får möjlighet att vara delaktiga blir de mer motiverade samt intresserade i vardagliga situationer vilket leder till att de får mer kontroll över sitt liv. Barn bör vara delaktiga i planering- och beslutsprocessens olika steg då det kan resultera i att barns egen förståelse för sina behov och önskningar ökar. När barn får utrymme att vara delaktiga skapar det förutsättningar för barns förmåga att kommunicera, prioritera och formulera sina behov. Således utvecklas barns förmåga att uttrycka och förmedla sitt perspektiv. Barns hälsa och utveckling frodas av att få vara delaktiga. Även barns självuppskattning ökar vilket leder till en positiv självbild som resulterar i goda förutsättningar att klara utmaningar i livet. Barnets självbild blir positiv eftersom barnet får en känsla av att bli respekterad när vuxna ser och lyssnar på barnet, ger barnet inflytande över, förståelse om och möjlighet att påverka sin situation (ibid.).

Författaren och forskaren Harry Shier (2001, s.109f) har studerat barns delaktighet. Han baserar sin forskning om barns delaktighet på Roger Harts (1992) modell *Delaktighetens steg* som innefattar åtta steg där de tre första stegen inte gör barnet delaktigt och de sista fem beskriver olika nivåer där barnet görs delaktigt. Shier (2001) har inspirerats av Harts (1992) modell och utvecklat en modell som grundar sig på fem delaktighetsnivåer: 1. Barn blir lyssnade till, 2. Barn får stöd för att uttrycka sina åsikter och synpunkter, 3. Barns åsikter och synpunkter beaktas, 4. Barn involveras i beslutsfattandeprocesser och 5. Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande (ibid.).

Individer och organisationer är olika engagerade i empowermentprocessen på varje delaktighetsnivå. Inom modellen finns begreppen *öppningar*, *möjligheter* och *skyldigheter* vilka identifierar tre steg av engagemang på varje delaktighetsnivå. Det första steget på

delaktighetsnivåerna är *öppningar* vilket innebär att den professionella i början av processen är villig att arbeta på varje delaktighetsnivå, det vill säga när den vuxna engagerar sig personligen och väljer att arbeta på ett sätt som gör barnet delaktigt. *Möjligheter* är det andra steget. När förutsättningarna för att göra barnet delaktigt finns för en professionell eller organisation är andra steget uppnått. Möjligheter genereras i form av resurser såsom arbetstid, kunskap och färdigheter, samt utveckling av arbetssätt. Det tredje steget är *skyldigheter* vilket är när en organisation skapat en policy som anger att verksamheten och personalen ska arbeta på delaktighetsnivån. Således blir personalen skyldig att arbeta på nivån. Att barnet ska vara delaktigt blir alltså en byggsten i systemet (Shier, 2001, 110f).

Delaktighetsnivå ett som handlar om att barn blir lyssnade till innefattar att den professionella ska lyssna när barnet tar initiativ till att uttrycka sin åsikt (Shier 2001, s.112). Steget *öppningar* i förhållande till denna nivå innebär att den professionella är beredd att lyssna. Steget *möjligheter* förutsätter att organisationen arbetar på ett sätt som möjliggör att lyssna till barnet. Det sista steget *skyldigheter* kräver att organisationen i sin policy har fastställt att det är en skyldighet att lyssna på barn (ibid.).

Öppningar i förhållande till delaktighetsnivå två, *barn får stöd för att uttrycka sina åsikter och synpunkter*, handlar krasst om att den professionella arbetar på ett sätt som underlättar för barnet att uttrycka sin åsikt (Shier 2001, s.113f.). *Möjligheter* är något svårare att applicera då det kräver att barnet *kan* uttrycka sina åsikter. I steget *möjligheter* krävs det därför av den professionella att hjälpa barnet att uttrycka sin åsikt vilket innebär att den professionella måste välja tillvägagångssätt i förhållande till barnets funktionsförmåga. Exempelvis kan den professionella behöva använda tekniker såsom visuella metoder där lekar och konstnärliga aktiviteter används. Vidare kräver *möjligheter* att den professionella kan kommunicera på ett sätt som lockar fram barnets åsikter (ibid.).

Den tredje nivån är att *barns åsikter och synpunkter beaktas* (Shier 2001, s. 113f). *Öppningar* i den tredje nivån innebär att den professionella är villig att beakta barnets synpunkter. *Möjligheter* inträffar då organisationen har en beslutfattandeprocess vilken möjliggör att ta hänsyn till barns åsikter. Skyldigheter uppstår när artikel 12 i barnkonventionen införlivas i organisationen, när "att försäkra att barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad" blir en policy (ibid.).

Barn involveras i beslutsfattande processer är den fjärde nivån vilken i förhållande till första steget, *öppningar*, innebär att den professionella är beredd att involvera barnen i beslutsprocessen (Shier 2001, s.114f). *Möjligheter* inträffar när organisationen etablerat en procedur som möjliggör att barnet är med i beslutsprocessen. När organisationen i sin policy skriver in ett krav på att barn ska involveras i beslutsfattandet uppnås *skyldigheter* (ibid.).

Den femte och sista delaktighetsnivån är *barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande* som i förhållande till *öppningar* innebär att den professionella är redo att dela makten över beslutsfattandet med barn vilket är en ingång till barnets självbestämmanderätt (Shier 2001, s.114 f). När den finns en procedur som gör det möjligt för professionella att dela makten uppstår *möjligheter*. *Skyldigheter* inträffar när organisationen har en policy som säger att vuxna ska dela makt och ansvar med barn i vissa områden av beslutsfattandet (ibid.).

4.3. Michael Lipsky: Gräsrotsbyråkrati

Teorin om *gräsrotsbyråkrati* myntades av Michael Lipsky (1980) där han definierar en gräsrotsbyråkrat som en yrkesutövare som representerar en myndighet i mötet med medborgare (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 16). Som gräsrotsbyråkrat medföljer ett handlingsutrymme som består av ramar uppsatta av organisationen som den yrkesutövande representerar. Handlingsutrymmet påverkas av den professionellas tolkningar, rutiner och traditioner, men även interaktionen mellan den professionella och klienten samt deras personliga förhållanden och erfarenheter (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 16f).

Som myndighetsutövare representerar socialarbetaren organisationen i förhållande till klienten samtidigt som det sker ett mellanmänniskt möte (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 16). Lipsky (1980) menar då att socialarbetarens handlingsutrymme begränsas av organisationens ramar, det vill säga riktlinjer (ibid.). Organisationens ramar formar interaktionen med klienten men socialarbetaren har samtidigt handlingsutrymmet att använda makten hen besitter i interaktionen på ett medvetet sätt (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 72f). Socialarbetare inom offentliga organisationer saknar möjligheten att självständigt fatta beslut om insatser då det påverkas av faktorer runt omkring det sociala arbetet, såsom lokalpolitik och kommunal ekonomi (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 84). Trots detta har socialarbetaren möjlighet att själv bestämma hur mötet med den enskilda klienten ska se ut genom värderingar, handlingsstilar och personliga preferenser, så

länge det ligger inom de redan formulerade ramarna (ibid.). Trots att det finns ett handlingsutrymme behöver professionella inom offentliga organisationer fortfarande följa de riktlinjer som finns (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 54). De bör sträva efter att vara flexibla och anpassningsbara i mötet med klienten för att beslut som tas ska motsvara klientens rättigheter. Samtidigt ska det finnas en rättvisa i besluten så att individer inte behandlas olika (ibid.).

I en artikel av Chang (2022) formaliserar författaren gräsrotsbyråkraters beteende baserat på både Lipskys (1980, 2010) och Downs (1967) klassiska texter. Författaren utvecklar en mer omfattande modell som förklarar samspelet mellan byråkrater på gräsrotsnivå och medborgare. Vidare menar Chang (2022) att gräsrotsbyråkrater varje dag gör val som påverkar olika aspekter av människors liv. Därför beror kvaliteten på de statliga tjänsterna som levereras till medborgarna på gräsrotsbyråkratens arbete. Som exempel tar författaren upp socialarbetare som identifierar familjer som är i behov av skydd och ser över deras rätt till socialt stöd. Slutligen menar Chang (2022) att gräsrotsbyråkratens uppgifter, trots sitt handlingsutrymme, är förutbestämda och färdighetsbaserade för att uppnå statens politiska mål.

5. Metod

5.1. Metodologiska överväganden

För att få en så sanningsenlig bild som möjligt av hur barn görs delaktiga i barnavårdsutredningar hade det varit önskvärt att observera socialsekreterare i arbetet med barns delaktighet i kombination med intervjuer. Eftersom tidsramen för uppsatsen var begränsad var observationer inte lämpligt. Vidare hade samtal med barn bidragit till bilden av barns delaktighet. Det kan dock vara känsligt att intervjua barn. På grund av detta höll vi oss till intervjuer med socialsekreterare vilket gör att vi endast får ta del av hur de säger att de går till väga, inte hur de faktiskt gör i praktiken eller hur delaktigheten upplevs av barnet. Vi valde att genomföra en kvalitativ intervjustudie för att undersöka våra frågeställningar. Metoden semistrukturerad intervju användes i arbetet vilket gav utrymme för följdfrågor som uppstod i samband med respondenternas svar. Semistrukturerade intervjuer möjliggör flexibilitet samtidigt som det ger en klar bild av undersökningens kärna och vad det är som faktiskt undersöks (Lind 2014, s. 127). Vidare är det fördelaktigt att genomföra intervjuer som metod för studien då insamling av olika personers perspektiv och synvinklar på ett allmänt problem samlas in på relativt kort tid. Metoden gör det även möjligt att få en bild av respondenterna avseende språkbruk, emotioner och normer (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015, s.53). Intervjuer är lämpligt för våra frågeställningar då de undersöks utifrån socialsekreterares perspektiv. Metoden har dock svagheter då den genererar en något begränsad bild av ett större fenomen vilket innebär att den behöver behandlas utifrån sådana förutsättningar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015, s.53). Då vår undersökning är av kvalitativ natur och metoden är intervjuer gör det att vi inte kan säga att resultatet för studien är generaliserbart för en population. Däremot kan vi göra en ansats att generalisera vårt resultat till våra teoretiska utgångspunkter (Bryman 2018, s. 484f). Att kunna generalisera vårt resultat är inte målet med undersökningen utan vi strävar efter en förståelse av ett fenomen i en specifik kontext (Bryman 2018, s. 488).

Ett sätt att dokumentera intervjuerna är att spela in. Det finns både för- och nackdelar med denna metod. En nackdel är att inspelningen kan störa respondenten och kan göra att personen känner sig begränsad vad gäller hur öppen hen kan vara (Alvehus 2019, s. 89). I sådana fall är att föra anteckningar ett bättre alternativ. Om intervjun inte spelas in och svaren endast fångas genom anteckningar finns risk för att det som sägs förändras på vägen eftersom det är vad

intervjuaren hör, tolkar och uppfattar som skrivs ned. Att hinna anteckna och samtidigt vara en god lyssnare är också en nackdel som bör beaktas. Om det blir för stressigt finns risk att viktig information inte skrivs ned och intervjuaren tvingas välja mellan att vara en god lyssnare och att anteckna. Det är den intervjuade som har makten i frågan om intervjun ska spelas in (ibid.).

5.2. Urval och kontakt med respondenter

I vår undersökning begränsade vi urvalet till socialsekreterare som just nu eller nyligen har arbetat med barnavårdsutredningar. Vi använde oss av ett målstyrt urval då vårt urval bygger på särskilda kriterier som krävs för att besvara frågeställningarna (Bryman 2018, s. 498). De kriterier vi hade för våra respondenter är att de skulle vara socialsekreterare och att de vid intervjun eller nyligen innan intervjun har arbetat med barnavårdsutredningar.

Urvalet skedde i olika steg där vi först bestämde ett sammanhang som var intressant för vår forskningsfråga (Eldén 2020, s. 78). I vårt fall var sammanhanget vi intresserade oss för barns delaktighet. Då vi inte etiskt kunde försvara att intervjua barn valde vi att angripa frågeställningarna ur en vuxens synpunkt, socialsekreterare närmare bestämt. Därefter gjordes en avgränsning för den specifika kontexten för undersökningen där det bestämdes vilka grupper som skulle inkluderas i studien och varför (Eldén 2020, s. 79). Grupperna som inkluderades i urvalet var utredande socialsekreterare på utredningsenheten för barn och unga från olika kommuner i södra Sverige. Dessa grupper valdes då vi ville ha möjligheten att jämföra intervjuerna med varandra och säkerställa att inte alla respondenter hade en relation till varandra sedan innan.

Vidare användes ett tvåstegsurval för att nå ut till respondenter vilket innebär att organisationer intressanta för undersökningen väljs ut, varefter personer kontaktas för ett samarbete att nå ut till respondenter (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 40). För att få urvalet så varierat som möjligt kan en lista över anställda skickas ut av enhetschefen så att det slumpmässigt kan väljas ut personer att intervjua (ibid.). Vi valde att kontakta kontaktcenter vid olika kommuner som sedan gav oss kontaktuppgifter till antingen enhetschefer eller sektionschefer för enheten barn och unga inom socialtjänsten, eller direkt till socialsekreterare vid enheten. Enhetscheferna eller sektionscheferna vidarebefordrade våra kontaktuppgifter till sina medarbetare som sedan fick kontakta oss ifall de var intresserade av att ställa upp på intervju. Vi fick således ingen lista med anställda att kontakta. Då vi inte fick

ihop tillräckligt många respondenter genom tvåstegsurval utvecklade vi ytterligare en strategi för att samla in respondenter. För att få tag på socialsekreterare kontaktade vi socialförvaltningen i olika kommuner i södra Sverige där vi bad om kontaktuppgifter till socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar. Därefter kontaktades dessa socialsekreterare och tillfrågades om de kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Vi märkte att det var mest effektivt att få kontakt med socialsekreterare direkt då det i större utsträckning genererade respondenter. När tid för intervju bestämts med respondenten skickades sedan ett informationsbrev (se bilaga 1) om undersökningen till denne.

Enligt Bryman (2018 s. 506f) finns det ingen bestämd siffra för antal intervjuer som bör genomföras för att uppnå en lämplig urvalsstorlek. Han menar att vikten ligger vid hur en argumenterar för det antal som valts. Under studiens gång hade vi som målsättning att genomföra åtta intervjuer då kriteriet för undersökningen var att genomföra minst sex intervjuer och vi ville säkerställa att vi uppnådde minimikriteriet samt fick ett brett och varierat empiriskt material. På grund av avbokningar genomfördes endast sju intervjuer då det inom tidsramen inte fanns utrymme för att boka in nya intervjuer.

De sju socialsekreterare som deltog i undersökningen verkar inom sex olika kommuner. I en av kommunerna intervjuades två socialsekreterare som verkar i olika områden av kommunen. För att anonymisera respondenterna valde vi att inte nämna kommunerna de verkar i vid namn, samt ge varje respondent ett fiktivt namn. Socialsekreterarna från de olika kommunerna har döpts till Anna, Maria, Malin, Jenny och Emelie. De två socialsekreterare som verkar i samma kommun har döpts till Elin och Johanna.

Eftersom vi kontaktade olika kommuner ledde det till att samtliga respondenter inte hade relation till varandra vilket minskade risken för att intervjuerna blev ensidiga eller att vi endast intervjuade likasinnade personer. Det är positivt då chansen för en bred och nyanserad helhetsbild i området som undersökts ökar. Vidare är det positivt med respondenter från olika arbetsplatser då risken att respondenterna känner igen varandras utsagor minskar vilket bidrar till anonymisering.

Intervjuerna som genomförts med personer från urvalsgruppen kan förklara för oss hur barn görs delaktiga i barnavårdsutredningar enligt de intervjuade socialsekreterarna utifrån vad de väljer att dela med sig av. De kan även ge oss en indikation på hur det fungerar på arbetsplatsen de arbetar på. Vad svaren från vårt urval däremot inte kan säga något om är hur

fenomenet ter sig på övriga platser i landet. Vi kan heller inte generalisera resultatet på en större grupp socialsekreterare.

5.3. Genomförande

I undersökningen genomfördes sju intervjuer med socialsekreterare från olika utredningsenheter vilket skapade förutsättningar att jämföra den insamlade empirin. Intervjuerna inleddes med att samla in muntligt samtycke för inspelning av intervjun, deltagande i undersökningen, och behandling av personuppgifter på sådant sätt som angivits i informationsbrevet (se bilaga 1) som skickades ut till respondenterna före intervjun.

Intervjuerna genomfördes med hjälp av en semistrukturerad intervjuguide (se bilaga 2) med totalt 17 frågor. Inledningsvis ställdes tre frågor om respondentens bakgrund för att sedan gå vidare till frågor relevanta för ämnet som undersöktes. Intervjun var uppdelad i tre teman; *att göra barn delaktiga, ålder och mognad* samt *funktionsförmåga*. Ett antal frågor förbereddes för varje tema och beroende på svaren på de frågor som ställdes uppkom varierande följdfrågor vilket även påverkade längden för intervjuerna. Intervjuerna genomfördes digitalt, antingen på Zoom eller Teams beroende på respondentens preferens. Att genomföra intervjuerna digitalt kan ha betydelse för studien i det avseende att respondenterna kan känna sig friare att öppna upp sig då de eventuellt är tryggare bakom en skärm. Alternativt kan de känna sig obekväma med att inte ha ett fysiskt möte där de kan ha ögonkontakt och läsa av kroppsspråk. Vidare kan vi inte säkerställa att respondenterna var ensamma i rummet under intervjuerna vilket gör att vi inte kan garantera att de kände sig bekväma att tala fritt.

Intervjuerna var mellan 20-30 minuter lång och spelades in då samtycke gavs. Inspelningarna gjordes för att säkerställa att helhetsintrycket av intervjun fångades, det vill säga vad respondenten sade samt hur det har sades. Vidare gjordes inspelningarna för att underlätta för oss att vara delaktiga och aktiva under intervjun utan att känna en distraktion över att anteckna allt (Bryman 2018 s. 577f). Vi frågade våra respondenter om samtycke att spela in vilket vi fick i samtliga fall. Samtycke till inspelning underlättade både under intervjun, då vi kunde agera goda lyssnare, och under analysarbetet då vi kunde få tillgång till exakta citat. Vidare gjorde inspelning av intervjuerna det möjligt för oss att en höll i intervjun medan den andra förde anteckningar, vilket också förklarades för respondenten.

5.4. Bearbetning och analys

De intervjuer som genomfördes spelades även in. Efter avslutad intervju transkriberades materialet för att sedan bearbetas och analyseras. Då transkriberingen ligger till grund för den kommande analysen och resultatet för studien påbörjades transkriberingen i god tid för att säkerställa att den färdigställdes inom tidsramen för studien (Bryman 2018 s. 580).

Vi ämnade att analysera arbetet tematiskt vilket ledde till att vi vid bearbetningen av vårt material systematiserade, synliggjorde och tolkade mönster i materialet. Vi identifierade mönster och processer i vårt material, samt likheter och skillnader i intervjuerna. Vi arbetade utifrån ett barnrättsperspektiv då vi undersökte barns delaktighet i barnavårdsutredningar.

Kodningsprocessen påbörjades genom att materialet lästes igenom förutsättningslöst för att se vad i materialet som var intressant eller viktigt vilket gynnar bearbetningsprocessen (Bryman 2018 s. 700). Ytterligare genomläsningen av materialet hjälpte oss att koda genom att identifiera nyckelord. Dessa koder granskades sedan kritiskt för säkerställa att vi inte använde oss av olika koder som beskrev samma sak (ibid.). Koder vi använde oss av är; barns delaktighet, information som delaktighet, nätverk som delaktighet, delaktighet och funktionsförmåga, frivillighet, vikten av barnets åsikt, inhämta barnets åsikt, bedömning av mognad och funktionsförmåga, verktyg, anpassning, socialsekreterarens handlingsutrymme och riktlinjer.

Efter kodningen påbörjades en tematisering av materialet utefter konkreta kriterier som beskrivs av Bryman (2018 s. 703). De olika teman som framkommit baserades på kategorier i materialet som kan kopplas till undersökningens syfte vilket är att undersöka barns delaktighet i barnavårdsutredningar beroende på ålder, mognad och funktionsförmåga för att analysera hur socialsekreterare förhåller sig till och applicerar lagar om barns rätt till delaktighet i det praktiska arbetet. Koderna som vi funnit i materialet fungerar som byggstenar för de teman vi kommit fram till vilka bidrar till grunden för den teoretisk förståelsen av materialet (ibid.). Koderna vi använde mynnar ut i följande teman vilka kommer analyseras längre fram i texten: barns delaktighet, mognad och anpassningar.

5.5. Etiska överväganden

Då vi är studenter som genomför studien omfattas vi av ett studentundantag vilket innebär att vår studie inte behöver prövas och godkännas av etiknämnden (Eldén 2020 s. 37). Dock hade

vi som avsikt under studiens gång att inte missbruka den position vi besitter och vi avsåg att hålla oss till befintliga riktlinjer.

De fyra huvudsakliga forskningsetiska principerna inom samhällsvetenskaplig forskning är samtyckeskravet, informationskravet, nyttjandekravet och konfidentialitetskravet (Eldén 2020 s. 30f). Samtyckeskravet innebär att deltagarna lämnar samtycke och själva har rätt att bestämma över medverkan i undersökningen. Informationskravet handlar om att informera deltagarna om studiens syfte, att deltagarens medverkan är frivillig och att hen kan avbryta sin medverkan närhelst hen vill utan att behöva ge en förklaring. Nyttjandekravet syftar till att det material som samlas in om enskilda personer endast får användas i forskningssyfte. Det sista kravet, konfidentialitetskravet, innebär att de uppgifter som samlas in om deltagarna ska behandlas konfidentiellt och i de fall känsliga uppgifter om identifierbara, enskilda personer samlas in bör alla som arbetar med projektet skriva under ett avtal om tystnadsplikt (ibid.). För att följa de forskningsetiska principerna samt det etiska övervägandet om inspelning valde vi att skicka ut ett informationsbrev (se bilaga 1) till våra respondenter. Brevet beskriver studiens syfte, att medverkan är frivillig och kan avbrytas närhelst respondenten vill, samt att vi kommer be om muntligt, inspelat samtycke att spela in intervjuerna i samband med dess start. Vidare informerade vi om att alla ljudfiler och transkriberingar kommer att raderas efter att arbetet är färdigställt och avslutat.

5.6. Metodens tillförlitlighet

För att analysera metodens tillförlitlighet använde vi begreppen tillförlitlighet och äkthet. Begreppet tillförlitlighet baseras på fyra kriterier. Dessa är trovärdighet, pålitlighet, konfirmering och överförbarhet. Trovärdighet avser att den sociala verklighet som skildras är trovärdig samt att respondenterna får ta del av materialet och validera att svaren under intervjun uppfattas i den bemärkelse respondenten åsyftade (Bryman 2018, s. 467). Genom att erbjuda socialsekreterarna att ta del av vårt material uppfyllde vi kriteriet trovärdighet.

Kriteriet pålitlighet innebär att studien granskas kritiskt för att kontrollera och konstatera att det finns en transparens vad gäller genomförandet av studiens alla steg. Vidare anges kriteriet konfirmering som syftar till forskaren och dennes roll, att det inte är möjligt att vara helt objektiv i arbetet med samhällsvetenskaplig forskning vilket måste redogöras i studien. Utomstående bör granska resultat och tolkningar för att göra en bedömning av studiens legitimitet (Bryman 2018, s. 468ff). Löpande genom studiens olika steg analyserade vi vår

data och förde diskussion kring studiens transparens för att uppnå kriterierna pålitlighet och konfirmering. Vi försökte att hela tiden vara medvetna om att det inte är möjligt för oss att vara helt objektiva då vi redan innan studien hade tankar och ideer kring vad studien skulle generera för resultat. Att ha förutfattade idéer om studien är oundvikligt eftersom det krävs ett intresse och en idé om ämnet för att genomföra en studie. För att säkerställa studiens legitimitet har vår handledare tagit del av vårt bearbetade material.

Överförbarhet avser att materialet som samlas in består av djup och fyllig data samt att denna redogörs för på ett sätt som gör att andra personer kan bruka beskrivningarna och sedan göra en bedömning kring huruvida det är överförbart till andra kontexter (Bryman 2018, s. 468ff). För att uppnå överförbarhet samlade vi in djup och fyllig data genom en noga genomtänkt intervjuguide med utforskande och utvecklande frågor.

Ett kriterium som är sammankopplat till det övergripande kriteriet tillförlitlighet baseras på flertal frågor om autenticitet forskaren bör ställa sig själv gällande studien och benämns som äkthet. Frågor som bör ställas är huruvida forskaren presenterar en rättvis bild av respondenternas åsikter och uppfattningar. Vidare bör forskaren fundera på om studien på något sätt bidrar till en ökad förståelse hos respondenterna vad gäller deras situation samt huruvida den genererar möjlighet till förändring av respondenternas situation (Bryman 2018, s. 470). Under vår arbetsprocess funderade vi kontinuerligt på ovanstående frågor för att uppnå kriteriet äkthet. I slutet av våra intervjuer gav vi respondenterna utrymme att reflektera över våra frågor och om det väcktes tankar hos dem gällande sina tillvägagångssätt och sin situation.

6. Resultat och analys

I resultat och analys kommer empirin som samlats in kategoriseras i tre olika teman vilka är barns delaktighet, mognad och anpassningar. I analysens första del, barns delaktighet, behandlas frågeställning 1; *Hur gör socialsekreterare barn delaktiga i barnavårdsutredningar?* I analysens andra del, mognad, ligger fokus på frågeställning 2; *Hur går socialsekreterare tillväga vid bedömningen av ett barns mognad?* I den tredje och sista delen, anpassning, bearbetas frågeställning 3; *Hur anpassar socialsekreterare utredningar efter barnets mognad och funktionsförmåga för att göra barnet delaktigt?* Empirin analyseras utifrån kapabilitetsteorin, samt teorier om delaktighet och gräsrotsbyråkrati med fokus på begreppen välbefinnande, självbestämmande, barns delaktighet och handlingsutrymme.

6.1. Barn görs delaktiga på olika sätt

Gemensamt för våra respondenter är att det inte råder några tvivel om att barn ska vara delaktiga utan det är en självklarhet för de olika socialsekreterarna i de olika kommunerna. Elin sa:

Det är deras utredning och det ska märkas i hela utredningen när man läser den. (Elin)

Trots att delaktigheten är en självklar del av utredningsarbetet nuförtiden har det inte alltid sett ut på det sättet. Socialsekreterare Malin drar sig till minnes:

Jag tycker den diskussionen har ökat med tiden som jag har jobbat. Jag tyckte inte det var självklart när jag började jobba 2016. [...] Kan inte riktigt komma ihåg där, alltså det är klart att man pratade om barns delaktighet men man hade ju inte den diskussionen som man har idag. (Malin)

I och med barnkonventionens inkorporering i lagen stärktes barnens rättigheter till självbestämmanderätt. Självbestämmanderätten innebär att barnet har möjlighet att ha makt i frågor som gäller barnet (Institutet för hälsa och välfärd 2022). Det innebär även rätt till likabehandling, personlig frihet och integritet (ibid.). Dessa rättigheter är byggstenar för att uppnå välmående som är målet inom kapabilitetsteorin. Tidigare har alltså barns delaktighet inte ansetts lika avgörande som idag vilket kan betyda att barns personliga frihet och deras åsikter inte har tagits på lika stort allvar. I samtalet med Malin kommer vi fram till att den

ökade diskussionen kring barns delaktighet ka ha att göra med barnkonventionens inkorporering i lagen, vilket även stärker Larsson och Hultmans (2019) förutsägelse om ett större samhälleligt fokus på barns rättigheter.

På frågan om riktlinjer att inhämta barns perspektiv görs tydliga, svarade Elin:

Hos oss görs det väldigt tydligt. Vi drar ju våra ärenden med förste socialsekreterare och vi drar våra ärenden med kollegor. Vi alla hjälps åt att påminna om vart barnets röst är i det här och hur har man... hur har man tänkt. Så jag tänker absolut att det kommer från arbetsplatsen mycket. Men såklart utbildningen. (Elin)

Övriga socialsekreterare instämde i att det var både under utbildningen och på arbetsplatsen som riktlinjerna att inhämta barns perspektiv gjordes tydliga. Harry Shier (2001) refererar inom sin forskning till olika delaktighetsnivåer inom vilka han utvecklade tre steg av engagemang. Ett steg är *möjligheter* och innebär att förutsättningarna för att göra barnet delaktigt finns för en professionell eller organisation vilka genereras genom resurser såsom arbetstid, kunskap, färdigheter och utveckling av arbetssätt. Baserat på vad socialsekreterarna berättade gällande barns delaktighet och när riktlinjerna gjordes tydliga syns det att de olika utredningsenheterna har uppnått *möjligheter*. De har uppnått steget eftersom det på respektive arbetsplats finns tydliga riktlinjer och utrymme för att inhämta barnets åsikt. Samtidigt svarade socialsekreterare Emelie på frågan om det finns riktlinjer kring att inhämta barns perspektiv:

Och alla våra handläggare gör olika bedömningar och vi har olika sätt att prata med barnen och arbeta med barnen. Det är helt olika, alla. Så det finns inga speciella riktlinjer. Bara att barnet ska vara delaktigt. (Emelie)

Ovanstående innebär att det enligt Emelie inte finns en tydlig policy vad gäller att inhämta barnets perspektiv på hennes arbetsplats. Det konstateras att barnet ska var delaktigt men det finns inga konkreta metoder eller tillvägagångssätt. Det innebära att Shiers (2001) delaktighetsnivåer kan bli lidande då alla steg i delaktighetstrappan inte uppfylls. Misslyckandet i att uppfylla delaktighetsnivåerna påverkar barnets självbestämmande och delaktighet. Vidare påverkas även barnets välbefinnande eftersom brist på självbestämmande enligt kapabilitetsteorin påverkar en människa negativt.

Att alla handläggare gör olika bedömningar kan förklaras utifrån Lipskys (1980) begrepp handlingsutrymme. Som tidigare nämnt har socialarbetaren möjlighet att själv styra hur mötet

med den enskilda klienten planeras och läggs upp och det kan se olika ut beroende på handlingsstilar och personliga preferenser. Viktigt är dock att mötet ligger inom organisationens ramar vilket i detta fall är att barnets ska göras delaktigt (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Hur det går till är, precis som socialsekreterare Emelie sa, upp till varje enskild socialsekreterare. Trots varje socialsekreterares handlingsutrymme att bedöma hur barns perspektiv ska inhämtas är de gräsrotsbyråkrater som begränsas av organisationens förutbestämda uppgifter och riktlinjer (Chang 2022).

Av empirin framkom att det finns olika sätt att göra barnet delaktigt. Socialsekreterarna uppgav att de olika sätten är att prata med barnet, att prata med personer nära barnet, att observera barnet samt att ge information till barnet. Skol- och förskolepedagoger togs upp av samtliga socialsekreterare som personer att prata med för att inhämta barnets perspektiv. Tidigare i texten förklaras begreppen *barnperspektiv* som är vuxnas uppfattningar om vad som är bäst för barnet, och *barns perspektiv* som istället representerar barns egna uppfattningar, tolkningar och erfarenheter av sin omvärld. När förskolepedagoger är källan till barnets åsikt istället för barnet självt är det således *barnperspektiv* som inhämtas och inte *barnets perspektiv*. Ibland måste dock barns perspektiv underordnas barnperspektivet, även om strävan är att barns perspektiv ska bli synliggjort i största möjliga mån vilket är något Johanna fastslog:

Det handlar mer om mognad än ålder, om förståelse och konsekvenstänk. [...] Deras åsikter väger alltid något men sen väger de kanske inte alltid tyngst. (Johanna)

Socialsekreterare Emelie höll dock inte med utan sa:

Jo barnets röst väger alltid tyngst oavsett vilken ålder det är. Det är alltid dens upplevelse även om föräldrarna säger att den inte... att så här gör inte vi med barnet. Men säger barnet att det är dens känsla så väger det tyngre än vad föräldrarna säger. För vi måste alltid utgå från vad barnet... hur barnets upplevelse är. (Emelie)

Att socialsekreterarna har olika uppfattningar kan förklaras med hjälp av Larsson och Hultmans (2019) diskussion om inkorporeringen av barnkonventionen. Diskussionen mynnar ut i att barnkonventionen av lagtekniska skäl inte fullt ut kan tillämpas av myndigheter då lagar ställs emot varandra. Bland annat ställs barns bästa och barns rätt till delaktighet mot varandra eftersom ett barns delaktighet inte alltid är i linje med barnets bästa. En möjlig förklaring är att Johanna och Emelie har olika uppfattningar om vad som är barnets bästa och

vilket sätt att göra barnet delaktigt som är i linje med lagen. Även om det på de respektive respondenternas arbetsplatser finns riktlinjer att barnets perspektiv ska inhämtas råder det meningsskiljaktigheter kring på vilket sätt det ska göras och vad som är det bästa för barnet. Atikelförfattarna tar upp problematiken och menar att det krävs tydligare utformning av lagstiftningen och mer kunskap om innebörden av rätten till delaktighet, samt tydliga mål för att tillämpa barns rätt till delaktighet inom sociala myndigheter och rättsväsende. Socialsekreterarna Johanna och Emelie är ett exempel på varför det krävs tydligare utformning av lagstiftningen.

När en organisation skapat en policy som anger att verksamheten och medarbetarna ska arbeta på en viss delaktighetsnivå har steget *skyldigheter* uppnåtts. Således blir medarbetarna skyldig att arbeta på nivån. Att barnet ska vara delaktigt blir alltså en byggsten i organisationen. Eftersom socialsekreterarna är skyldiga att göra barnet delaktigt samt arbeta utifrån barnets bästa kan en förklaring till Emelies uttalande vara att hennes tolkning av barnets bästa är lika med stor delaktighet.

Något samtliga respondenter tog upp är att barns deltagande i barnvårdsutredningar bygger på frivillighet. Barnet behöver inte prata med socialsekreteraren om barnet inte vill. Det ska också göras tydligt för barnet att det inte behöver svara på frågor och att barnsamtalen kan avbrytas när som helst. Det finns flera riktlinjer och lagar som tar upp barns rättigheter vilka har presenterats tidigare. Enligt 11 kap 10 § SoL har barn rätt att delta i samtal men enligt riktlinjer från Socialstyrelsen (2016) har barnet inga skyldigheter och får aldrig pressas till att ge sina synpunkter. Sens (1980, 2005) kapabilitetsteori behandlar människors förutsättningar för att påverka och skapa de liv de önskar att leva (Robeyns 2005). Barn är inga undantag och behöver också ges möjlighet att påverka sitt eget liv. Trots att socialsekreterarna är tydliga med att barnet ska vara delaktigt och att det bygger på frivillighet finns det undantag då socialsekreterarna beslutar att begränsa barnets delaktighet i ett ärende, detta med barnets bästa i åtanke. Så här sa socialsekreterare Maria:

Då brukar jag åtminstone vara ganska tydlig mot barnet i att de här frågorna är ingenting som barn bestämmer. Det beslutet är det vuxna som ska ta för det är alldeles för stort för ett barn att bestämma och sen ta ansvar för. (Maria)

Av empirin framkommer att information eller beslut som kan försätta barnet i kläm, i lojalitetskonflikt eller som kan skada barnet är exempel på tillfällen då respondenterna anser att barnet inte bör göras delaktigt.

Efter att ha analyserat vårt material utifrån de valda teorierna kan vi se att barn görs delaktiga i barnavårdsutredningar genom barnsamtal, information, samtal med personer i barnets liv samt genom observation av barnet.

6.2. Variation i bedömningen av mognad

Samtliga socialsekreterare berättade att det finns en osäkerhet kring hur ett barns mognad ska bedömas vilket stöds av tidigare forskning. Bland annat menar Hultman, Höjer & Larsson (2019) att det inte finns konkreta och absoluta kriterier att följa för att avgöra om ett barn besitter "tillräcklig mognad". Vissa socialsekreterare menade att det finns riktlinjer att snegla på för att få en uppfattning av vad barn i en viss ålder bör ha förståelse för. Andra menade att det inte finns något sådant utan att det är upp till varje socialsekreterare att göra en individuell bedömning. Socialsekreterare Malin sa angående riktlinjer för bedömningen av ett barns mognad:

Sedan har vi ju en del material att titta på. Vad kan man förvänta sig av ett barn i tre års ålder? Vad ska ett barn i den åldern klara av och så vidare? Sådana grejer har man ju att utgå ifrån men det är ju så olika beroende på uppväxtvillkor och vad de själva har för kapacitet på något vis. Vissa barn är väldigt långt framme och andra barn ligger längre bak i sin mognad. (Malin)

Malin beskrev hur hon använder sig av material som visar hur mognad och förståelse brukar se ut i en viss ålder för att sedan jämföra med det aktuella barnet. Vidare menade Malin att barnets mognad och förståelse kan variera på grund av uppväxtvillkor och kapacitet. Resonemanget kan kopplas till kapabilitetsteorins fokus på materiellt, psykiskt och socialt välbefinnande (Robeyns 2005). Det går att anta att om ett barn får dessa tre aspekter uppfyllda ökar också deras möjlighet till att utveckla de funktioner som krävs för att uppnå de förmågor att kunna göra fria val, det vill säga ha en självbestämmanderätt som är i linje med barnets ålder. Deras kapacitet och mognad kan alltså bero på hur deras välbefinnande ser ut under uppväxten.

Trots att det på Malins arbetsplats finns riktlinjer att följa vad gäller att bedöma ett barns mognad menade Malin att hur mognaden bedöms skiljer sig åt:

[...] det beror ju såklart på vilken socialsekreterare... Vad socialsekreteraren gör för bedömning och det kan eventuellt skilja sig från socialsekreterare till socialsekreterare, så är det ju. (Malin)

Det är en bedömning socialsekreterarna gör vilket går i linje med Lipskys (1980) begrepp handlingsutrymme. Socialsekreteraren behöver hålla sig inom ramen för svenska lagar och socialtjänstens riktlinjer men det finns ett tolkningsutrymme. Handlingsutrymmet gör det möjligt för socialsekreteraren att anpassa sina tolkningar och därmed sina handlingar efter mötet med enskilda individer. Samtidigt kan de olika socialsekreterarnas olika bedömningar av ett barns mognad leda till att barn får vara mer eller mindre delaktiga vilket kan försvåra möjligheten för barnet att ta del av sina rättigheter. Även om socialsekreterare har handlingsutrymme att bedöma bör bedömningen bli likvärdig utifrån att det finns ett ramverk. När socialsekreterare, som är gräsrotsbyråkrater, utnyttjar sitt handlingsutrymme och gör olika bedömningar påverkas även kvaliteten på beslut om insatser vilket Chang (2022) befäster.

Socialsekreterare Elin beskrev allmänna riktlinjer för vad som är åldersadekvat för ett barn och visade en mall från polisen som används vid brottsutredningar. Samtidigt sa hon att det är den enskilde socialsekreterarens känsla en behöver gå på vid bedömning:

Man samlar hela tiden små, små korn av förståelse för det barnet och vad det barnet går igenom och vad det barnet har för förmåga i samtal. Så får man försöka ha en helhetssyn. Sen är det svårt att någonsin riktigt veta. Man får gå på vad man får för känsla också. (Elin)

Dessa små korn av förståelse som beskrivs kan ses som steg i Shiers (2001) delaktighetsnivåer som börjar på nivån att barn blir lyssnade till för att sedan få stöd att uttrycka sitt perspektiv. De senare stegen handlar om att åsikter beaktas för att barnet sedan ska bli involverat i den beslutsfattande processen för att till sist få inflytande och ansvar över beslutsfattandet (Shier, 2001). Kornen av förståelse som Elin beskriver gör att barnet kan involveras allt mer i utredningen och ger barnet större utrymme att förmedla sitt perspektiv. I Kunskapsguiden (2020) skrivs det att när barn involveras utvecklas barnet i dess förmåga att kommunicera och formulera sina behov. Citatet visar även den osäkerhet kring bedömningen av mognad som samtliga socialsekreterare uttrycker då det ofta saknas riktlinjer. Genom att gå på känsla snarare än att ha ramar och riktlinjer saknas Harry Shiers (2001) steg *skyldigheter*. Avsaknaden försvårar socialsekreterarnas chans att arbeta på samma sätt, vilket i

sin tur gör att barnen får olika förutsättning till delaktighet till följd av olika bedömningar gällande barnets mognad.

Socialekreterare Elin förklarar hur hon delvis går på känsla i bedömningen av ett barns mognad. Hon gör alltså en tolkning av den känsla hon får i mötet med barnet. Dessa tolkningar är individuella för varje socialekreterare och Elins bedömning blir då ett resultat av interaktionen mellan henne och barnet vilket faller inom ramen för hennes handlingsutrymme. Som tidigare nämnt påverkas handlingsutrymmet av just den professionelles tolkningar (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 16f). Även socialekreterare Johanna uttryckte att bedömningen av barnets mognad är individuell men hon har ändå en hållpunkt som hon går efter:

Det beror jättemycket på men utifrån mitt personliga perspektiv, mognad handlar om om barnet har konsekvenstänk. (Johanna)

Det var inte bara Johanna som uttryckte detta synsätt utan även socialekreterare Anna nämnde konsekvenstänk. Barnets mognad baseras på hur mycket konsekvenstänk socialekreteraren bedömer att barnet har vilket även går i linje med socialstyrelsens (2016) definition av ett barns mognad. Mer konsekvenstänk leder till större delaktighet. Förstår barnet sin situation och konsekvensen av olika beslut väger också barnets åsikt i ärendet tyngre i beslutsfattandet. Anser socialekreteraren att barnet är moget kan den femte och sista nivån; *Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande*, uppnås i Shiers (2001) delaktighetsnivåer.

Anna nämnde att de i hennes kommun använder sig av riktlinjen att barn i tolv- till 13-årsåldern har den ålder och mognad som krävs för att veta sitt bästa. Hon menade att den gränsen är satt då de upplever att barnet har tillräckligt stor förståelse och ett utvecklat konsekvenstänk för att på ett adekvat sätt vara delaktiga i utredningen. Samtidigt berättade socialekreterare Johanna att hon ibland träffar 17-åringar som hon upplever har mindre konsekvenstänk än 13-åringar. Hon menade att ålder inte är en indikator på mognad och att det kan uppstå en problematik i förhållande till lagstadgar. Enligt 11 kap 10 § SoL har ett barn som fyllt 15 år rätt att föra sin egen tala i mål och ärenden. Johanna förklarade att en 15-åring som motsätter sig beslut behöver tvångsomhändertas med stöd av LVU för att insatsen ska kunna genomföras. Om en trettonåring motsätter sig beslut men föräldrarna är villiga till insatsen kan den trots 13-åringens ovilja genomföras enligt SoL. Enligt Sens (1980, 2005) kapabilitetsteori har de 17-åringar som beskrivs av Johanna inte funktionerna

som leder till förmågan att göra ett riktigt och välgrundat val. Bedömningen görs att ungdomen inte har det konsekvenstänk som krävs och därför inte har den mognad som anses nödvändig och således inte har tillräckliga funktioner och förmågor. Då får istället LVU sättas in. Det anges alltså i lagen att 17-åringen ska ha rätt att föra sin talan och har rätt att motsätta sig beslut men om hen inte gör det valet som socialsekreteraren anser är rätt tas den fria viljan ifrån ungdomen. Hade 17-åringen istället gjort samma val som socialsekreteraren hade det kunnat se ut som att hen har friheten att välja men egentligen råkar ungdomens vilja sammanfalla med socialsekreterarens. Enligt kapabilitetsteorin har 17-åringen i detta fall inte någon fri vilja från början. Ovanstående resonemang går även att applicera på en 17-åring som anses ha den mognad som krävs för att vara delaktig och föra sin egen talan i ett ärende då även hen kan ha en annan vilja än socialsekreteraren.

Att ett barns självbestämmanderätt fräntas barnet kan dock ses som en nödvändighet då det enligt kapabilitetsteorin bland annat krävs välbefinnande och utveckling för att förvärva de funktioner och förmågor som är nödvändiga för att göra fria val. Barn som inte kan se konsekvenserna av den situation de befinner sig i och motsätter sig beslut, oavsett ålder, blir istället påtvingade de insatser som anses nödvändiga. Insatserna är nödvändiga för att skapa förutsättningar för barnet att förvärva de funktioner och förmågor som gör att de senare ska ha friheten att välja hur de vill leva.

Något som talar emot detta är det faktum att delaktighet beskrivs som en faktor som krävs för att uppnå välbefinnande och vidare leda till friheten att välja, alltså självbestämmande. Samtliga socialsekreterare vill att barnet ska få en trygg och utvecklande miljö där välbefinnande uppnås, vilket går i linje med kapabilitetsteorin. Hur välbefinnandet ska uppnås är dock inte en självklarhet vilket empirin tydligt visar. Däremot är samtliga socialsekreterare överens om att barnet ska vara delaktigt i utredningen i den mån det går vilket respondenterna ofta baserar på just mognad och förståelse.

För att ta reda på barnets funktionsförmåga, framförallt i förhållande till diagnoser, uppger socialsekreterarna att de inhämtar information från professionella som barnet har kontakt med. Det kan vara från förskola, skola, BUP och habilitering. På frågor om funktionsförmågor och anpassning visade det sig att några av de intervjuade socialsekreterarna drog slutsatser som går att tolka som att barn med diagnoser och vissa funktionsvariationer redan innan socialsekreteraren mött barnet bedöms ha en lägre mognad och förståelse för sin situation. Socialsekreterare Johanna sa:

Vi har ibland barn som har svårt att prata, som har funktionsvariationer som gör att det blir svårt att förstå konsekvenser. Vi har väldigt mycket adhd, autism, och det gör att de har det svårare att se konsekvenserna av sin situation och beteende men också förstå andras beteende. (Johanna)

Som tidigare konstaterats bedömer Johanna mognad utifrån barnets förmåga att se konsekvenser. Socialsekreterare Maria kommenterade utvecklingen hos barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, förkortat NPF:

Alltså jag tänker att vi, generellt sett så, barn som [ohörbart] ifall man har en NPF-diagnos är ju att man är lite yngre utvecklingsmässigt. (Maria)

En del av socialsekreterarna menar att de bedömer mognad genom att delvis se hur barnet förhåller sig till den åldersadekvata utvecklingen. Det kan därför uttydas i de två ovanstående citaten att barn med vissa diagnoser eller funktionsvariationer redan innan den faktiska bedömningen av barnets mognad och förmåga antas ha en lägre förståelse eller förmåga att ta till sig information angående utredningen jämfört med barn i samma ålder. Socialsekreterare Malin drog dock inte denna slutsats utan menade att det bör skiljas på diagnoser och mognad:

Men jag tänker kanske mer att det har med mognad att göra än att det har och göra med någon typ av diagnos eller någon annan svårighet så. (Malin)

Som tidigare nämnts ska barn oberoende av någon diagnos eller annan svårighet enligt lag göras delaktiga i utredningar i den mån det går. Klienters, i detta fallet barnets, självbestämmande ska respekteras (Institutet för hälsa och välfärd 2021). Det är därför viktigt att socialsekreterarna gör vad de kan för att anpassa samtal och utredningar för att även barn med lägre funktionsförmåga på grund av ålder, mognad och funktionsvariation görs delaktiga.

Det analyserade materialet visar att socialsekreterare bedömer barns mognad utifrån förmåga att förstå konsekvenser, utefter hur åldersadekvat barnets utveckling är samt genom att inhämta information gällande om barnet har några funktionsnedsättningar eller diagnoser.

6.3. Anpassningar ska göras, men hur?

Av empirin framkom att samtliga intervjuade socialsekreterare är eniga om att samtal med barn bör anpassas efter ålder, mognad, funktionsförmåga och situation. Anpassningen ökar

barns möjlighet till delaktighet som i sin tur stärker barns förutsättningar till självbestämmande. Socialsekreterare Elin förklarade att hon med yngre barn brukar använda någon form av sak som barnet kan hålla på med. Hon gav exempel som pussel, leksaker, pennor och papper då det underlättar för barnet att vara fokuserat. Vidare förklarade Elin att under samtal med äldre barn, nio- till tolv-åringar använder hon olika material, bland annat stenciler som barnet och socialsekreteraren kan fylla i tillsammans och sedan prata utifrån.

Socialsekreterare Anna berättade att de gjorde om sina rum på kommunens socialtjänst för att få dem mer barnvänliga, bland annat med saker de kan göra medan de pratar vilket är i linje med Socialstyrelsens (2016) rekommendation om att skapa trygga samtalsmiljöer. Vidare förklarade Anna att de använder olika material att pratar utifrån såsom dockor och de tre husen. Socialsekreterare Maria svarade följande på frågan om hur barnsamtal anpassas:

Det kanske inte är så sällan heller som man liksom kryper ner även i höjddled. Att man kanske sätter sig på golvet och pratar. Helt beroende på ålder och vad barnet önskar såklart. Men ja, vi försöker anpassa såklart. (Maria)

Baserat på vad som framkom av empirin går det att konstatera att samtliga socialsekreterare pratar om tillvägagångssättet på sina arbetsplatser på ett sätt som indikerar på att de har uppnått Shiers (2001) tre steg av engagemang gällande anpassning. Vi kan dock inte dra slutsatsen att arbetsplatserna uppnått stegen i praktiken då vi endast hör respondenternas tankar kring anpassning snarare än att vi ser tillvägagångssättet i praktiken. Det första steget *öppningar* uppfylls när socialsekreterarna Elin och Anna förklarar att de redan innan samtalet förbereder rummet med pussel, leksaker, olika material med mera, och när socialsekreterare Maria förklarar hur hon kryper ned i höjddled tyder det på att de är villiga och väljer att arbeta på ett sätt som till största möjliga mån gör barnet delaktigt. Eftersom socialsekreterarna har tillgång till diverse material är andra steget, *möjligheter*, uppnått. Det tredje steget *skyldigheter* innebär att medarbetarna blir skyldiga att arbeta på nivån. Som tidigare nämnt finns riktlinjer om att göra barnet delaktigt vilket framkommer av empirin. Däremot tycks det inte finnas några riktlinjer vad gäller anpassning. Socialsekreterare Emelie sa gällande riktlinjer att inhämta barnets perspektiv och anpassa efter ålder och mognad:

Och det är inget bestämt som gäller där, hur, på vilket sätt vi ska göra bedömningarna. Det är helt in... Och alla våra handläggare gör olika bedömningar och vi har olika sätt att prata med barnen och arbeta med barnen. Det är helt olika, alla. Så det finns inga speciella riktlinjer. (Emelie)

Emelies svar är ett tydligt exempel på hur socialsekreteraren kan använda sitt handlingsutrymme för att själv bestämma hur mötet med barnet ska se ut utefter dennes handlingsstil och preferens. Dock menar Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) utifrån Lipskys (1980) teori om gräsrotsbyråkrater att mötet bör följa av organisationen redan formulerade ramar vilket inte verkar finnas på Emelies arbetsplats utifrån hur vi tolkar hennes svar. Tolkningen görs eftersom hon säger att det inte finns några speciella riktlinjer för hur de ska gå tillväga.

Samtliga socialsekreterare förklarade att anpassningar som kan göras är att hålla barnsamtalen hemma hos barn istället för på socialtjänsten, ta en promenad eller prata med andra personer runt om barnet om de märker att barnet tycker det är jobbigt att medverka i ett barnsamtal. Socialsekreterare Jenny sa följande:

Så är det lite äldre barn så brukar jag ställa frågan, är det lättare att vara här eller vill ni att vi ska ses någon annanstans eller ska vi gå och fika eller vad passar er bäst? Var är lättast att prata? [...] Under hela förloppet så återkopplar vi och berättar vi, berättar att detta berättade du för mig och återger vad de säger så att de vet det. Och också om det är något de önskar, om de vill att vi ska meddela någonting till föräldrar eller så. Så vi berättar ju hur en utredning går till och vad vi kommer göra. Och också om det blir en insats, vilket beslut, det informerar vi också. (Jenny)

Att respondenterna ger både liknande och olika svar på hur de anpassar barnsamtal kan bero på att riktlinjerna vad gäller barnsamtal är aningen tvetydiga. Kunskapsguiden (2018) redogör för hur en socialsekreterare bör agera i samtal med barn generellt och dessa redogörelser är många samt motsägelsefulla. Exempelvis ska socialsekreteraren i samtal med barn vara tålmodig och ge barnet utrymme att fundera men samtidigt ska socialsekreteraren inte vara för tyst utan vara uppmärksam på hur tystnad tas emot av barnet då det ibland kan skapa en otrygg och pressande samtalsmiljö. Återigen spelar socialsekreterarens handlingsutrymme in då hen ska försöka tolka och applicera dessa tvetydiga instruktioner vilket hen gör utifrån bland annat personliga preferenser, handlingsstilar och värderingar (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s.84).

Som tidigare nämnts framkom det av empirin att det är efter ålder, mognad, situation och funktionsförmåga som socialsekreterarna anpassar utredningar. Mognad och funktionsförmåga går till stor del ihop men på frågan om hur utredningar anpassas efter just funktionsförmåga svarar socialsekreterarna att det kan vara kopplat till funktionsvariationer.

De menar att om barnet har en diagnos behöver samtalet anpassas. Samtliga socialsekreterare berättade att de gör samma typ av anpassning efter ålder, mognad och funktionsförmåga.

Nallekort är ett verktyg som majoriteten av de intervjuade socialsekreterarna använder.

Socialsekreterare Elin svarade på frågan om hur samtal anpassas efter barnets funktionsförmåga:

Men det finns ju generella tips kring barn med NPF till exempel. Att man inte ska sitta allt för konfrontativt, då kanske man tycker att det ibland försämrar, det kan gå olika bra ändå. Men det är sånt man kan fundera på. Ska man sitta bredvid istället för tvärs emot? [...] Alltså att man väljer liksom att göra det tydligt. Vad är det vi kommer att prata om. Så det är väl snarare det att man kanske använder ytterligare pedagogiska visuella material. Ihop med att man är extra försiktig kanske med att fundera på om man ska ha enskilt samtal eller om man ska ha samtal med en trygghetsperson. (Elin)

Sista meningen i citatet är anmärkningsvärd då, som tidigare nämnt, har alla barn, oavsett behov, rätt att ta med sig någon vid samtal vilket bör informeras om (Socialstyrelsen 2016, s. 94). Varken Elin eller någon av de andra socialsekreterarna berättade för oss om barnets rätt till en stödperson. Det kan bero på att stödperson som anpassning inte kom på tal under intervjun och att vi inte specifikt frågade om det, eller så är det möjligt att de inte kände till det. Om de inte kände till att ett barn har rätt till stödperson behöver riktlinjerna på arbetsplatsen korrigeras så att det är tydligt för socialsekreteraren. Om barnet är i behov av stödperson men inte får det är en risk att barnet inte vågar öppna upp sig vilket i sin tur minskar barnets delaktighet då barnets röst inte kommer fram fullt ut.

Socialsekreterare Malin tycker det kan vara en utmaning att arbeta med barn som har en diagnos. Hon sa att diagnoser kan ha försvårande omständigheter. Som exempel tar Malin upp att om hon träffar ett barn med ADHD försöker hon korta ned samtalet och ha fler men kortare samtal. Vidare berättade Malin att hon i samtal med barn med ADHD brukar försöka planera samtalet så att ett samtal berör ett område åt gången för att inte blanda in för många olika saker.

Genom att anpassa samtalet underlättar det för barnet att bli delaktiga. Inom kapabilitetsteorin menar Sen (1980, 2005) att bestämmelser, riktlinjer och policys utvärderas utifrån hur de påverkar människors förmågor samt att de täcker alla dimensioner av mänskligt välmående. Utveckling, välbefinnande och rättvisa betraktas på ett heltäckande och integrerat

sätt, med fokus riktat mot sambanden mellan materiellt, psykiskt och socialt välbefinnande (Robeyns 2005, 95f). Därför är det viktigt att göra anpassningar efter barnet då det möjliggör barnets välbefinnande. Eftersom socialsekreterarna har tillgång till och använder särskilda verktyg för att anpassa samtalet efter barnet tyder det på att de har utvärderat sina bestämmelser, riktlinjer och policys gällande att prata med barn och att det har gjorts utifrån hur verktygen påverkar barnets förmågor och välmående. Verktygen som socialsekreterarna refererar till är *nallekort*, *de tre husen*, *tre önskingar*, *cirkeldiagram*, *trollkarln*, *fén*, *nätverkskartor*, *dockor*, *känslkort*, appen *Om mig*, *Min bok* och *mapping*. I avsnittet bakgrund förklaras några av dessa verktygen. Att socialsekreterarna redogör för så många olika verktyg tyder på att barns engagemang och deltagande stärks då chefer för barnskyddsmyndigheten har hävdat att kommunikationsmetoder har en positiv inverkan på barns engagemang och deltagande (Höjer, Hultman & Larsson 2022). Utifrån empirin är det mest framträdande verktyget *nallekort* då alla socialsekreterare anger att de använder detta. Malin beskrev sina tankar kring verktygen som finns tillgängliga idag i förhållande till barn med nedsatta funktionsförmågor:

Och där kanske man behöver försöka jobba på utvecklingsområden om hur man ska möta just sådana barn som inte kan prata. Där det inte finns, eller där det inte är tillräcklig teknik för att förstå barnet heller. (Malin)

Trots olika hjälpmedel och verktyg är det i en del fall en stor utmaning att inhämta barnets åsikt när barnet inte kan prata och Malin menar att utvecklingen inte kommit tillräckligt långt fram för att kunna inhämta icke-verbala barns åsikt. Det påverkar i sin tur barnets delaktighet och har en negativ inverkan på barnets möjligheter till självbestämmande. Vidare gav Malin ett exempel på när bristen på tillräcklig teknik var särskilt synlig:

Ett barn som har multihandikapp. Som inte har förmågan att tala. Och där det fanns oro för att föräldern inte skötte barnet som det skulle. [...] Och det var ju jättesvårt för jag kunde ju inte tolka det här barnet och det blev svårt att låta föräldern tolka barnet och det fanns ingen annan riktigt som man kunde ta till hjälp. Så den utredningen var väldigt, väldigt svår. För det gick ju inte att inhämta barnets, ja... uppfattningar kring sin egen situation. (Malin)

Shier (2001) menar att delaktighetssteget *möjligheter* endast kan appliceras då ett barn kan uttrycka sina åsikter. När ett barn inte kan uttrycka sina åsikter är det socialsekreterarens uppgift att välja tillvägagångssätt anpassat till barnets förmåga. Som exempel anges att den

professionella kan använda visuella metoder där lekar och konstnärliga aktiviteter används (Shier 2001). I ovanstående fall kan inte barnet uttrycka sina åsikter och socialsekreteraren menar att tekniken inte erbjuder tillvägagångssätt för att kunna inhämta barnets åsikt fullt ut. Det innebär att steget möjligheter inte kan uppnås vilket i förlängningen gör att barnet inte görs delaktigt och har möjlighet till självbestämmande.

Vidare kan problematiken med inhämtandet av barnets åsikt analyseras utifrån kapabilitetsteorin (Sen 1980, 2005). Enligt teorin har barnet inte funktioner som skapar förmågan att kunna göra fria val, alltså självbestämmande. Enligt teorin bör de hinder som finns tas bort för att barnet ska uppnå välbefinnande. I detta fall är det socialsekreterarens uppgift att minimera de hinder som står i vägen för att inhämta barnets åsikt och göra barnet delaktigt. Socialsekreteraren har ett handlingsutrymme att arbeta utefter. I ovanstående fall ger dock inte tekniken socialsekreteraren möjlighet att inhämta barnets perspektiv. Socialsekreteraren får då nöja sig med att inhämta barnperspektivet, det vill säga vuxnas uppfattningar om vad som är bäst för barnet. I detta fall blir det problematiskt då den enda som kan tolka och sedan erbjuda insyn i barnets liv är föräldern som också är anledningen till varför det finns oro kring barnet.

Slutsatsen vad gäller anpassningar efter barnets mognad och funktionsförmåga är att socialsekreterarna använder sig av verktyg anpassade efter barnets förståelse och förmåga att fokusera i samtal samt anpassar de miljön där samtalet genomförs.

7. Avslutande diskussion

Studiens syfte var att undersöka barns delaktighet i barnavårdsutredningar i förhållande till ålder, mognad och funktionsförmåga. Syftet uppnåddes genom att besvara de tre frågeställningarna. Av empirin framkom att svaret på frågeställning 1; Hur gör socialsekreterare barn delaktiga i barnavårdsutredningar? är att socialsekreterare gör barn delaktiga genom att prata med barnet, att prata med personer nära barnet, att observera barnet samt att ge information till barnet. Samtliga respondenter påpekar dock att barnets delaktighet bygger på frivillighet. Hur mycket ett barn bör vara delaktigt beror på barnets ålder, mognad, situationen och huruvida barnet far illa eller inte till följd av att vara delaktigt. Majoriteten av de intervjuade socialsekreterarna menar att det var under utbildningen samt på arbetsplatsen som riktlinjerna om att inhämta barns perspektiv tydliggjordes. När barnet görs delaktigt och delger sin åsikt menar olika socialsekreterare att åsikten väger olika tungt. Någon menar att barnets åsikt alltid väger tyngst medan andra menar att det varierar beroende på ålder, mognad och funktionsförmåga. Dock menar samtliga socialsekreterare att barnets åsikt alltid är viktig.

Vidare framkom att svaret på frågeställning 2; Hur går socialsekreterare tillväga vid bedömningen av ett barns mognad? var något diffust då de intervjuade socialsekreterarna uttryckte osäkerhet kring tillvägagångssättet. Några socialsekreterare menade att de utgick från mallar om vad barn i en viss ålder bör ha för förmågor medan andra menade att det inte fanns några riktlinjer eller hjälpmedel alls. De sätt socialsekreterarna hade för att bedöma ett barns mognad var att se till barnets förmåga att förstå konsekvenser, bedöma utefter hur åldersadekvat barnets utveckling är samt inhämta information gällande om barnet har några funktionsnedsättningar eller diagnoser. Gemensamt för samtliga respondenter var att de använde sitt handlingsutrymme och gjorde egna tolkningar och bedömningar av barnets mognad och funktionsförmåga.

Analysen av frågeställning 3; Hur anpassar socialsekreterare utredningar efter barns mognad och funktionsförmåga för att göra barnet delaktigt? ledde till ett unisont konstaterande att anpassningar utefter ålder, mognad, funktionsförmåga och situation bör göras för att öka barnets möjlighet till delaktighet och stärka barnets förutsättningar till självbestämmande. Samtliga socialsekreterare bekräftade att de hade en rad verktyg och metoder för anpassning och alla respondenter nämnde särskilt *nallekort* som ett verktyg de använde sig av. Även

miljön anpassas efter barnet då samtal kunde hållas i hemmet, under en promenad, i skolan eller under tiden andra aktiviteter utfördes. Det framkom dock att det finns fall där verktygen och metoderna inte räcker till för att göra barnet delaktigt.

Som tidigare nämnt var ett gemensamt drag för samtliga socialsekreterare att det fanns en osäkerhet kring hur ett barn ska göras delaktigt, hur mognad bedöms samt hur anpassningar görs på bästa sätt. Det verkar som att det saknas tydliga riktlinjer om hur en ska gå tillväga vilket gör att det i slutändan är upp till varje socialsekreterare. Det framgår av empirin att det finns tydliga riktlinjer om *vad* som ska göras men inte lika tydliga riktlinjer kring *hur* det ska göras. Eftersom socialsekreterarna kan göra olika bedömningar finns det en risk att de kan skilja sig åt markant. Frågan uppstår då hur säkra dessa bedömningar är och vilken standard barns involvering och delaktighet i utredningar har. Får alla barn samma möjligheter till delaktighet i förhållande till mognad, funktionsförmåga och anpassning eller beror det helt på vilken socialsekreterare som utför utredningen?

När vi påbörjade undersökningen förväntade vi oss mer konkreta svar från våra respondenter. Efter att tagit del av bakgrund, tidigare forskning, socialstyrelsens riktlinjer och material har vi insett att det för socialsekreterarna inte är lätt att ge raka svar då riktlinjer och lagar är många, tvetydiga och motsägelsefulla vilket har nämnts i analysen. Under våra intervjuer fick vi ta del av många olika svar och infallsvinklar från de olika socialsekreterarna. Att vi fick olika svar kan bero på den aktuella kommunen, på socialsekreterarens erfarenhet och personlighet. Vidare kan svaren ha påverkats då vi genomförde semistrukturerade intervjuer som gav upphov till olika följdfrågor i de olika intervjuerna samt att vi genomförde några intervjuer var vilket kan ha lett till att vi ställde frågor på olika sätt.

En reflektion vi gjort är att trots olika hjälpmedel och verktyg är det i en del fall en stor utmaning att inhämta barnets åsikt när barnet inte kan prata och en respondent menar att utvecklingen inte kommit tillräckligt långt fram för att kunna inhämta icke-verbala barns åsikt. Bristen på hjälpmedel och verktyg påverkar i sin tur barnets delaktighet och har en negativ inverkan på barnets möjligheter till självbestämmande. Denna problematik väckte tankar kring hur dessa barn ska kunna göras delaktiga. Det vore därför intressant för framtida forskning om barns delaktighet att undersöka hur verktyg används i anpassningen efter barn som är icke-verbala. Vilka behov finns och går det att fylla de luckor som finns i dagsläget?

Ytterligare ett ämne för framtida studier kring barns delaktighet är huruvida det hade varit möjligt att faktiskt inrätta tydligare riktlinjer vad gäller *hur* en ska inhämta barnets perspektiv,

bedöma barnets mognad samt anpassa utredningar efter barnet. Utifrån vår tolkning av empirin behöver socialsekreterare ofta gå på känsla. Kan tydligare riktlinjer hjälpa socialsekreterarna i sina bedömningar eller blir det ett hinder för deras handlingsutrymme? Är fler och tydligare riktlinjer önskvärt för att utföra ett likvärdigt arbete eller är det en omöjlighet i arbetet med individer?

Referenser

Alvehus, Johan (2019) *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber

Babic, Bernhard, Gunter Graf & Oscar Germes Castro (2010) The Capability Approach as a framework for the evaluation of child and youth care. *European Journal of Social Work*, 13 (3): 409-413.

Bergnehr, Disa (2019) Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap – en begreppsdiskussion. *Nordisk tidskrift for pedagogikk kritikk*, 5: 49-61.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Stockholm: Liber

Chang, Ahlum (2022) A formal model of street-level bureaucracy. *Rationality and Society*, 34 (1): 6–27.

Eldén, Sara (2020) *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber

Halldén, Gunilla (2003) Barnperspektiv som ideologiskt och/eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8 (1-2): 12-23.

Hultman, Elin, Staffan Höjer & Monica Larsson (2020) Age limits for participation in child protection court proceedings in Sweden. *Child & Family social work*, 25 (2): 304-312.

Hultman, Elin, Staffan Höjer & Monica Larsson (2022) What do actors in child protection processes in Sweden know about children's rights to participation and about talking to children? *Nordic Social Work Research*.

Institutet för hälsa och välfärd (2021) Interaktion och delaktighet
[[integration-och-delaktighet](#)] Hämtad 2022-04-05

Institutet för hälsa och välfärd (2022) Stöd till självbestämmanderätten
[<https://thl.fi/sv/web/handbok-om-funktionshinderservice/stod-och-service/stod-till-sjalvbestammanderatten>] Hämtad 2022-04-05

Johansson, Eva (2003) Att närma sig barns perspektiv. Forskare och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8 (1-2): 46-61.

Karlsson, Henrik, Avby Gunilla & Tore Svendsen (2020) Quality of the analysis—A performance management system for the analytical stage of child-protection investigations *Child & Family Social Work*, 25 (4): 856-864.

Kunskapsguiden (2022) Barns delaktighet

[<https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/arbetsmetoder-och-perspektiv/delaktighet/barns-delaktighet/>] Hämtad 2022-04-05

Kunskapsguiden (2018) Hantering av samtal, samtalstekniker och samtalsmetoder

[<https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/samtal-med-barn/hantering-av-samtal-samtalstekniker-och-samtalsmetoder/>] Hämtad: 2022-03-29

Lind, Rolf (2014) *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Robeyns, Ingrid (2005) The Capability Approach: a theoretical survey. *Journal of Human Development*, 6 (1): 93-114.

Robeyns, Ingrid (2017) *Wellbeing, Freedom and Social Justice: The Capability Approach Re-Examined*. Cambridge: Open Book Publishers.

Sen, Amartya (2005) Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*, 6 (2): 151-166.

Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* 15: 107-117.

Socialstyrelsen (2018) Placerade barn och unga

[<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-3-6640.pdf>]. Hämtat: 2022-03-28.

Socialstyrelsen (2016) Utredda barn och unga

[<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2015-1-9.pdf>] Hämtat: 2022-03-28.

SKR (2021) Metoder och verktyg vid samtal med barn inom socialtjänsten

[<https://skr.se/skr/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/samtalmedbarn/metoderochverktyg.34408.html>] Hämtad 2022-03-30

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur

Larsson, Monica & Elin Hultman (2018) Barns rätt till delaktighet vid beslutsprocesser inom den sociala barnvården. Vad betyder barnkonventionen och den rättsliga utformningen för tillämpningen i praktiken? *Barn. Forskning om barn og barndom*, 37 (3-4): 85-101.

Stenhammar, Ann-Marie, Tove Rinnan & Erika Nydahl (2011) Lyssna på oss

[<http://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2017/08/Lyssna-på-oss.pdf>] Hämtad: 2022-03-30

UNICEF (2022) Barnkonventionen [<https://unicef.se/barnkonventionen>] Hämtad: 2022-03-28

Västra Götalandsregionen (2022) Uttrycka åsikter med samtalsmatta

[<https://www.vgregion.se/ov/dart/lar-om-kommunikationsstod/uttrycka-asikter-med-samtalsmatta/>] Hämtad: 2022-03-30

Bilagor

Bilaga 1

Informationsbrev

Hej!

Vi heter Petronella Östberg och Karin Ihse och studerar socionomprogrammet vid Lunds Universitet. Under vår sjätte termin skriver vi vår kandidatuppsats. Syftet med vår studie är att undersöka barns delaktighet i barnavårdsutredningar ur socialsekreterares perspektiv.

Vi vill gärna intervjua dig som har kunskap och erfarenheter av barnavårdsutredningar då det vore värdefullt för oss i vår studie. Vi undrar därför om du skulle kunna tänka dig att medverka i en enskild intervju med oss två. Vi utför intervjun vid tillfälle vi tillsammans kommer överens om, om du väljer att delta som intervjurespondent.

Intervjun kommer bestå av ett antal frågor och beräknas ta ca 45-60 minuter.

Intervjun kommer hållas via en digital länk eller telefon. För att säkerställa resultatet och underlätta vår analysprocess önskar vi att spela in intervjun via en ljudupptagning.

Vi kommer under hela vårt uppsatsskrivande att följa vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer. Detta innebär att ditt deltagande är helt frivilligt och går att avbryta närsomhelst utan någon motivering. Intervjun kommer att avidentifieras vilket innebär att varken namn eller kommundillhörighet kommer att framkomma i uppsatsen eller på något annat sätt. Det material samlas in under intervjun kommer förvaras säkert, endast behandlas av oss uppsatsförfattare och eventuell ljudfil kommer raderas då uppsatsen är färdig.

Om du är intresserad av att medverka eller har vidare frågor är du varmt välkommen att kontakta oss.

Vänliga hälsningar

Petronella Östberg pe2730os-s@student.lu.se / 0708822876

Karin Ihse karin.ihse@gmail.com / 0708686362

Bilaga 2

Barns delaktighet i barnavårdsutredningar

Bakgrund

1. Vad för verksamhet jobbar du inom?
2. Vad har du för utbildning?
3. Hur länge har du arbetat som socialsekreterare på avdelningen för barn och unga?

Tema 1: Att göra barn delaktiga

4. Kan du beskriva processen i att göra barn delaktiga i en barnavårdsutredning?
5. Hur bedömer du i vilken utsträckning ett barn bör vara delaktigt i utredningen?
6. Har du riktlinjer att följa vad gäller att inhämta barnets perspektiv?
7. Kan du beskriva hur du går tillväga under ett barnsamtal?
8. Hur avgörs på vilket sätt barnets perspektiv bör inhämtas?

Tema 2: Ålder och mognad

9. Hur bedömer du ett barns mognad?
10. Finns det riktlinjer för hur bedömningen av ett barns mognad ska gå till?
11. Hur anpassas samtal med barn efter ålder och mognad?
12. Hur bedöms vikten av barnets åsikt utefter ålder och mognad?

Tema 3: Funktionsförmåga

13. Vad innebär funktionsförmåga enligt dig?
14. Hur bedömer du ett barns funktionsförmåga?
15. Finns det riktlinjer för hur bedömningen av ett barns funktionsförmåga ska gå till?
16. Hur anpassas samtalet efter barnets funktionsförmåga?
17. Finns det verktyg du använder dig av i samtal med barn med nedsatt funktionsförmåga?